

LUDENDO
DISCAMUS!

DOROTA
ŻUCHOWSKA

Program nauczania do języka łacińskiego i kultury antycznej dla szkoły ponadpodstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Redakcja merytoryczna – dr Jolanta Sawicka-Jurek

Recenzja merytoryczna – Tomasz Damulewicz

Maria Pawłowska

dr Beata Rola

Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	4
2. Cele kształcenia	8
3. Treści nauczania.....	10
4. Przewidywane osiągnięcia uczniów	16
5. Procedury osiągania celów	31
6. Nowatorstwo programu: interdyscyplinarność, kompetencje kluczowe	38
7. Kontrola i ocena pracy uczniów.....	43
8. Dostosowania wymagań edukacyjnych do możliwości psychofizycznych wynikających z indywidualnych potrzeb uczniów na lekcjach JłiKA.....	50
9. Monitorowanie osiągnięć i założonych celów programu.....	53
10. Ewaluacja programu	57
11. Bibliografia	59

1. WSTĘP

1.1. Koncepcja programu

Program nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej (JŁiKA) pt. *Ludendo discamus!* stawia przed nauczycielami nowe wyzwania. Kładzie się w nim bowiem nacisk na aspekty, które do tej pory były wprawdzie uwzględniane w procesie nauczania, ale w węższym zakresie. Chodzi o specjalne potrzeby edukacyjne (SPE) uczniów oraz kształtowanie kompetencji kluczowych. Dostosowanie wymagań edukacyjnych do możliwości psychofizycznych wynikających z indywidualnych potrzeb uczniów zostało omówione w osobnym rozdziale niniejszego programu. Konstrukcja programu skupia się wokół kształtowania kompetencji kluczowych. Uwzględniają to proponowane cele, metody oraz środki dydaktyczne. W realizacji tego zadania pomocne jest odwołanie się do historii starożytnej. Rzymianie stworzyli imperium obejmujące swym obszarem cały basen Morza Śródziemnego. Kultura podbitych narodów stawała się stopniowo ich kulturą. Symbolem tych tendencji jest stojący do dziś słynny Panteon – świątynia wszystkich bogów. Od Etrusków zaczerpnęli Rzymianie łuki tryumfalne, od Greków przejęli m.in. zamięłowanie do teatru, od Egipcjan kalendarz. Trzeba o tym pamiętać zwłaszcza dziś, gdy na co dzień mamy do czynienia z brakiem tolerancji dla innych kultur. Język łaciński na podbitych terenach stał się językiem komunikacji międzynarodowej. Dzięki temu wiele współczesnych języków europejskich zawiera leksykę o proweniencji antycznej. Zatem znajomość tego nośnika treści kulturowych i lingwistycznych, jakim jest łacina, w największym stopniu ułatwi kształtowanie wielu współczesnych kompetencji kluczowych. Koncepcja programu oparta jest na założeniach pedagogiki humanistycznej, która prezentuje dorobek ludzkości jako dobro wspólne, ponadnarodowe. Zadaniem nauczyciela, zwłaszcza języka łacińskiego i kultury antycznej, jest zatem ukazanie wkładu starożytnych w kształtowanie tego dorobku. Aspekt ten zostanie dodatkowo utrwalony poprzez stosowanie korelacji międzyprzedmiotowej. Istotą wychowania w duchu pedagogiki humanistycznej jest kształcenie twórczych i wrażliwych obywateli świata. Właśnie wyrażanie uczuć i poglądów za pośrednictwem sztuki i literatury, to jeszcze jedna z kompetencji, którą nauczyciel może kształtować, wdrażając treści zawarte w tym programie. Nie bez znaczenia jest tutaj fakt, że to właśnie starożytni są twórcami pojęcia *humanitas*. Stąd pomysł, aby program nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej, przedmiotu traktującego o antyku, w konsekwentnej realizacji doprowadził do wykształcenia operatywnego i świadomego swoich korzeni Europejczyka.

1.2. Założenia teoretyczno-naukowe programu

Program nauczania *Ludendo discamus!* zarówno pod względem treści, jak i zalecanej metodologii, wpisuje się w idee konstruktywistycznej koncepcji kształcenia. W myśl jej zasad każdy uczący się przyswaja i przetwarza wiedzę w sposób indywidualny. Teoria ta odcina się od wiedzy encyklopedycznej, kładzie natomiast nacisk na zdolność wykorzystywania informacji w racjonalny sposób. Nauczyciel przestaje być źródłem wiedzy, a staje się przewodnikiem oraz tym, który motywuje i wspiera uczniów w procesie edukacyjnym. W myśl zasad konstruktywizmu wiedza powinna być odkrywana przez uczącego się. Konstruowana jest w umyśle ucznia w wyniku jego aktywności.

Treści programowe sprzyjają realizacji następujących zadań nauczyciela:

1. Stawianie problemów, wywoływanie konfliktu poznawczego u uczniów. Sprowokuje to młodzież do argumentowania, negocjowania, szukania informacji na poparcie swojej tezy.
2. Zachęcanie do dyskusji z innymi uczniami, w celu wymiany poglądów (praca w parach/grupach). Porozumiewanie się uczniów między sobą w sytuacji ograniczonej aktywności nauczyciela pobudza samodzielność poznawczą.
3. Budzenie ciekawości naukowej oraz stwarzanie sytuacji do jej zaspokajania; nakłanianie do stawiania pytań.
4. Niesterowanie tokiem myślenia uczniów. Każdy musi dojść do wiedzy swoją drogą.
5. Przyzwolenie na błędy. Świadomość tego, że w procesie zdobywania wiedzy popełnianie błędów jest dopuszczalne, a nawet niezbędne, pozbawia uczniów stresu przed publicznym wypowiedzeniem swojego zdania.
6. Wprowadzanie ćwiczeń polisensorycznych. Sprzyja to lepszemu poznaniu i zapamiętaniu.
7. Poznawanie i akceptowanie uczniowskiego punktu widzenia. Spojrzenie na problem oczami uczniów ułatwi nauczycielowi wybór strategii kształcenia.
8. Budowanie nowych treści bazując na dotychczasowej wiedzy uczniów.
9. Ocenianie wspierające ucznia w procesie uczenia się.

Konstruktywizm wydaje się teorią kształcenia idealnie korespondującą z nauczaniem języka łacińskiego i kultury antycznej. Wiedza z zakresu gramatyki i leksyki nabywana jest w połączeniu z treściami z kultury antycznej; nauczyciel w procesie edukacji ma możliwość permanentnego odwoływania się do wiadomości nabytych przez uczniów na lekcjach języków nowożytnych, a metody aktywizujące, praca w grupach, czy stosowanie ćwiczeń polisensorycznych doskonale wpisują się w realizację treści kształcenia. W komentarzach metodycznych scenariuszy dołączonych do programu, zostało omówione praktyczne zastosowanie konstruktywistycznej

teorii kształcenia na konkretnych lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej. Program *Ludendo discamus!* również w nazwie propaguje zasady tej teorii. Jest ona zachętą do uczenia się przez zabawę. Elementy komunikacji w języku starożytnych Rzymian, wystawianie małych i większych form scenicznych, nagrywanie filmików, śpiewanie pieśni i piosenek na pewno dostarczą uczniom rozrywki, a przyswojenie nowego materiału będzie niejako „wartością dodaną”. Oczywiście każdy nauczający musi pamiętać, że celem ogólnym, jaki uczeń ma osiągnąć po cyklu kształcenia, jest znajomość gramatyki języka łacińskiego oraz umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego. Wszystkie pozostałe cele są tylko drózkami wiodącymi na ten szczyt. Niniejszy program wraz z dołączonymi scenariuszami powstał z myślą ułatwienia i uprzyjemnienia zdobycia tej wiedzy. Założeniem programu jest nie tylko wpojenie uczniom konkretnej wiedzy, ale poprzez kilkuletni proces kształcenia wykreowanie kompetentnego, przedsiębiorczego, niebojącego się wyzwań człowieka, przygotowanego do życia w nowoczesnym społeczeństwie.

1.3. Opis zasad programu. Uwagi o realizacji

Przedmiot język łaciński i kultura antyczna jest nauczany wyłącznie w zakresie rozszerzonym na trzecim etapie edukacyjnym w szkole ponadpodstawowej w wymiarze 240 godzin lekcyjnych w cyklu kształcenia. Treści programowe realizowane w takim wymiarze dają możliwość uczniom wykazującym zainteresowanie przedmiotem wzięcia udziału w Olimpiadzie Języka Łacińskiego oraz zdawania egzaminu maturalnego. Planowe rozłożenie zajęć w poszczególnych latach ma wpływ na percepcję treści oraz osiągnięcie celów kształcenia. Optymalnym wyborem jest cykl trzy- lub czteroletni. Tygodniowy wymiar godzin przypadających na naukę przedmiotu nie jest wówczas nadmierny, a wiedza nabywana jest systematycznie. Na wybór ten decydujący wpływ mają rozwiązania organizacyjne szkoły. Szkoła powinna ponadto stworzyć warunki do realizacji treści programowych, m.in. zadbać o właściwe wyposażenie pracowni, umożliwić uczniom czynne uczestnictwo w wycieczkach, wydarzeniach dotyczących antyku etc.

Treści programowe zostały tak dobrane, aby przedmiot mógł być realizowany w klasach o różnych rozszerzeniach. Służą temu m.in. zagadnienia dodane spoza podstawy programowej, np. historia medycyny starożytnej, łacińska leksyka zoologiczna, chemiczna, taksonomia gatunku *homo sapiens* etc. Przy organizacji procesu kształcenia należy właściwie rozplanować treści kształcenia, wybrać formy i metody pracy z klasą oraz środki dydaktyczne stosowne do treści, a także uwzględnić liczebność grup/klas. Istotne znaczenie w procesie kształcenia ma również zagospodarowanie przestrzeni edukacyjnej.

Wszystkie te elementy zostały omówione w adekwatnych rozdziałach niniejszego programu.

1.3.1. Aranżacja sali lekcyjnej.

Liczebność uczniów w klasie/grupie nie powinna przekraczać 20. Ustawienie miejsc siedzących w sali lekcyjnej ma związek z organizacją procesu lekcyjnego: zbiorowej formie nauczania, przy zastosowaniu metod podających, służy ustawienie klasyczne – twarzą do tablicy i nauczyciela, pracy grupowej prowadzonej metodami aktywizującymi – odizolowanie miejsc poszczególnych grup; zaś ustawienie krzesłek w kształcie podkowy tak, aby uczniowie mogli widzieć i słyszeć siebie i nauczyciela jest stosowne wówczas, gdy zajęcia odbywają się w formie dyskusji. Dostosowywanie sal lekcyjnych do potrzeb współczesnej dydaktyki oraz technik przyjaznych mózgowi ma bardzo duży wpływ na samopoczucie i zachowanie uczniów, a co za tym idzie, na gotowość do nauki i efekty kształcenia (Ostaszewska, 2015:111). Ponieważ w nauczaniu, nie tylko JŁiKA, bardzo istotną rolę odgrywa wizualizacja, warto zadbać również o właściwą kolorystykę ścian oraz odpowiednie zagospodarowanie ich powierzchni. Proponuję ten aspekt aranżacji powierzyć uczniom. Sale lekcyjne wyposażone w miejsca z fotelem lub sofą, kąciki do czytania oraz własnoręcznie umalowane i udekorowane ściany to nie jedyny efekt tych działań. Wartością dodaną będzie poszerzenie znajomości przedmiotu przy tworzeniu adekwatnych dekoracji oraz kształtowanie wielu kompetencji kluczowych. Należy pamiętać, aby przy zagospodarowaniu przestrzeni lekcyjnej uwzględnić SPE uczniów, np. z niedosłuchem, niedowidzących, z ADHD itp. Przykłady aranżacji sali w odniesieniu do organizacji zajęć podane zostały w scenariuszach lekcji, np. Ćwiczenia utrwalające łacińską i niemiecką terminologię anatomiczną, Charakterystyka działalności literackiej i politycznej Gajusza Juliusza Cezara, Wprowadzenie łacińskiej terminologii anatomicznej, Tworzenie i odmiana czasu przyszłego strony czynnej etc.

1.3.2. Indywidualizacja procesu nauczania.

Z uwagi na niejednakowe możliwości przyswajania wiedzy sugeruje się stosowanie indywidualizacji procesu nauczania. W programie zostały uwzględnione potrzeby edukacyjne oraz rozwój zainteresowań uczniów o różnych wymaganiach, zgodnie z zasadami edukacji włączającej. Stosowanie metod aktywizujących, jak np. gry i zabawy dydaktyczne, projekty edukacyjne, piosenki i spektakle wystawiane w języku starożytnych Rzymian, to propozycje dla uczniów z mniejszymi potrzebami naukowymi. Zainteresowani przedmiotem mogą uczestniczyć w zajęciach pozalekcyjnych odbywających się w ramach koła języka łacińskiego. Pod kierunkiem nauczyciela będą przygotowywać się do konkursów przedmiotowych, Olimpiady Języka Łacińskiego, czy egzaminu maturalnego. Dla nich również przeznaczone są

zadania dodatkowe, np. tłumaczenie tekstów oryginalnych. Prace domowe także powinny uwzględniać potrzeby i możliwości uczniów. Zaleca się, aby miały co najmniej dwa stopnie trudności. Uczniowie o większych możliwościach włączają się w proces kształcenia, pomagając kolegom, którzy mają problemy z przyswojeniem nowych treści. Wskazana jest praca w grupach, pomoc pozalekcyjna, wspólna organizacja projektów, imprez etc.

Indywidualizacja procesu nauczania w trakcie zajęć przejawia się w opracowaniu przez nauczyciela ćwiczeń o różnym stopniu trudności, a także wprowadzaniem oceniania wspierającego.

1.3.2.1. Edukacja włączająca

W programie *Ludendo discamus!* zaleca się prowadzenie następujących działań w ramach edukacji włączającej:

- zindywidualizowane podejście do każdego ucznia,
- stosowanie metod nauczania opartych na odpowiednim doborze celów adekwatnych do potrzeb i możliwości uczniów,
- elastyczność nauczyciela wobec potrzeb i możliwości uczniów,
- jasne przekazywanie informacji zwrotnej nt. postępów w nauce,
- aranżacja przestrzeni edukacyjnej sprzyjająca uprzyjemnieniu procesu kształcenia,
- dbałość o dobrą atmosferę na lekcji,
- stosowanie oceniania wspierającego,
- uczenie się we współpracy: praca w grupach, zaangażowanie do pomocy uczniów chętnych, z większymi możliwościami,
- współpraca z rodzicami uczniów,
- współpraca z szkolnym zespołem wspierającym edukację włączającą (pedagog, psycholog, wychowawca, nauczyciele innych przedmiotów oraz niezbędni specjaliści).

Edukacja włączająca wspiera proces rozwoju każdego ucznia, uwzględniając przy tym wszystkie jego aspekty: emocjonalny, poznawczy, twórczy, społeczny, fizyczny i moralny.

2. CELE KSZTAŁCENIA

Niniejszy program nauczania uwzględnia wszystkie cele zawarte w Podstawie programowej przedmiotu JłiKA. Zamieszczone poniżej bezpośrednio z nich wynikają.

2.1. Cele ogólne

A) dotyczące nauczania języka łacińskiego:

- rozumienie i tłumaczenie przy pomocy słownika, z zachowaniem poprawności językowej, tekstów preparowanych oraz prostych tekstów oryginalnych;
- znajomość gramatyki języka na poziomie ułatwiającym rozumienie tekstów;
- dostrzeżenie związków języka łacińskiego z językami nowożytnymi.

B) dotyczące nauczania kultury antycznej:

- znajomość podstawowych zagadnień dotyczących historii kultury starożytnej;
- kształtowanie świadomości przynależności do kręgu kultury śródziemnomorskiej;
- dostrzeżenie związków antyku ze współczesną kulturą europejską;
- rozumienie znaczenia kultury antycznej dla współczesnej kultury światowej.

C) dotyczące kształtowania kompetencji kluczowych:

- przygotowanie uczniów do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym współczesnego świata przez:
- wykształcenie postaw aktywnych;
- kształcenie umiejętności pracy zespołowej;
- uczenie zasad komunikacji bez barier;
- kształcenie postaw etycznych (tolerancja, wrażliwość);
- wdrażanie do logicznego myślenia i konstruktywnej dyskusji;
- wzmacnianie wiary uczniów w ich własne możliwości; budowanie motywacji.

2.2. Cele szczegółowe

- dotyczące nauczania języka łacińskiego; uczeń:
- zna gramatykę i słownictwo w zakresie umożliwiającym rozumienie oraz tłumaczenie prostych tekstów oryginalnych;
- czyta tekst łaciński z uwzględnieniem zasad wymowy przyjętych w Polsce;
- rozpoznaje części mowy oraz konstrukcje składniowe występujące w tekście;
- odmienia fleksyjne części mowy;
- odtwarza z pamięci funkcjonujące w języku i kulturze polskiej łacińskie zwroty, sigła, sentencje, terminy etc. oraz podaje ich polskie odpowiedniki;
- rozwiązuje ćwiczenia wymagające znajomości gramatyki i leksyki łacińskiej;
- posługuje się słownikiem łacińsko-polskim i polsko-łacińskim;
- wskazuje podobieństwa i różnice dotyczące gramatyki i leksyki języka łacińskiego i współczesnych języków europejskich;
- dotyczące nauczania kultury antycznej; uczeń:
- zna dziedzictwo kulturowe antyku w stopniu umożliwiającym jego identyfikację we współczesnej kulturze europejskiej;

- rozpoznaje i nazywa ważne dla współczesnej nauki, sztuki, życia politycznego i obyczajowego „wzorce” antyczne;
- charakteryzuje i interpretuje kluczowe zjawiska dotyczące różnych dziedzin działalności starożytnych Greków i Rzymian (języka, nauki, sztuki, życia politycznego, obyczajowego etc.);
- dotyczące kształtowania kompetencji kluczowych; uczeń:
- wyraża swoje stanowisko na tematy dotyczące starożytności w mowie oraz piśmie, w sposób biegły i kompetentny;
- wykorzystuje znajomość języka łacińskiego, jako instrumentu pomocniczego w uczeniu się języków nowożytnych;
- nazywa i interpretuje zmiany zachodzące w społeczeństwie europejskim od starożytności do czasów współczesnych; wyciąga logiczne wnioski;
- umiejętnie i krytycznie korzysta ze współczesnych zdobyczy technologicznych (ICT) w celu zdobywania wiedzy;
- organizuje własny warsztat pracy: pozyskuje, przetwarza i przyswaja informacje;
- w oparciu o znajomość starożytnych struktur społeczno-politycznych świadomie kształtuje postawę pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, jako Polak i Europejczyk;
- bazując na wiedzy dotyczącej starożytności zdobywa wiadomości nt. innych kultur, wskazuje na różnice kulturowe, wykazuje postawę tolerancyjną;
- w wykonywaniu zadań jest kreatywny i innowacyjny;
- w wyrażaniu poglądów korzysta z bazy intelektualnej starożytnych.

3. TREŚCI NAUCZANIA

3.1. Materiał nauczania z podziałem na lata nauki

3.1.1. Klasa I

A) JĘZYK

- Morfologia: Wymowa i akcent w języku łacińskim
- Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji I-II: podstawowe wzory odmian; rzeczownik deus
- Zaimki osobowe i dzierżawcze
- Rzeczownik odsłowny
- Czasowniki I-IV koniugacji w następujących formach indicativus activi i passivi czasów: praesens, imperfectum, futurum I, infinitivus praesentis activi i passivi oraz imperativus praesentis activi. Słowo posiłkowe esse ze złoženiami w ww. czasach strony czynnej

- Składnia: Budowa zdania pojedynczego: podmiot, orzeczenie czasownikowe i imienne, accusativus cum infinitivo; nominativus cum infinitivo, accusativus duplex; nominativus nominativus duplex, dativus possessivus
- Słownictwo – około 500 słów i zwrotów łacińskich
- Rozpoznawanie zapożyczeń łacińskich w języku polskim i językach nowożytnych

B) KULTURA ANTYCZNA

- Rola i znaczenie języka łacińskiego w kulturze europejskiej
- Wybrane zagadnienia z mitologii starożytnych Greków i Rzymian: mity o powstaniu świata, mity ajiologiczne, bogowie i herosi
- Edukacja w starożytnej Grecji i Rzymie
- Zabytki Forum Romanum
- Wojna trojańska w historii i legendzie. Iliada, Odyseja, Eneida jako źródła historyczne
- Wędrowka Eneasza
- Mityczne i historyczne początki Rzymu
- Początki teatru greckiego. Tragiccy greccy: Ajschylos, Sofokles, Eurypides
- Teatr rzymski

C) ŁACINA UŻYTECZNA

- Sentencje łacińskie
- Przydział czasu
- Materiał gramatyczno-leksykalny – 25 jednostek lekcyjnych
- Zagadnienia dotyczące kultury – 17 jednostek lekcyjnych
- Zajęć z zakresu tzw. łaciny użytecznej – 2 jednostki lekcyjne
- Powtórzenie i utwalenie przerobionego materiału – 8 jednostek lekcyjnych
- Rezerwa – 8 jednostek lekcyjnych

3.1.2. Klasa II

A) JĘZYK

- Morfologia: Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji III; nieregularności w odmianie dekl. III: rzeczowniki Iuppiter i vis
- Stopniowanie przymiotników. Tworzenie i stopniowanie przysłówków
- Zaimek wskazujący hic, haec, hoc, zaimek względny qui, quae, quod
- Liczebniki główne i porządkowe 1-100
- Supinum na –um
- Czasowniki w następujących formach:
 - participium praesentis activi oraz participium perfecti passivi (imiestłów czasu teraźniejszego strony czynnej oraz imiestłów czasu przeszłego strony biernej),
 - indicativus perfecti activi et passivi (tryb oznajmujący czasu przeszłego)

dokonanego strony czynnej i biernej), infinitivus perfecti activi et passivi (bezokolicznik czasu przeszłego strony czynnej i biernej).

- Składnia: ablativus comparationis, genetivus partitivus, ablativus temporis, ablativus absolutus.
- Słownictwo: rozszerzenie o ok. 500 nowych słów i zwrotów, w tym verba deponentia i semideponentia

B) KULTURA ANTYCZNA

- Historiografia grecka: Herodot, Tukidydes
- Podstawowe zagadnienia dotyczące historii Grecji
- Starożytne wyrocznie: Delfy, Sybilla
- Filozofia grecka i rzymska
- Marek Tulliusz Cynceron – wybitny mówca i filozof rzymski
- Sztuka starożytnej Grecji – wybrane zagadnienia: malarstwo wazowe, greckie porządki architektoniczne, zabudowa Akropolu, rzeźba grecka
- Cuda świata starożytnego

C) ŁACINA UŻYTECZNA

- łacińskie zwroty i skróty.
- Terminologia naukowa i techniczna pochodzenia łacińskiego i greckiego
- Taksonomia gatunku homo sapiens. Mianownictwo zoologiczne
- Przydział czasu
- Materiał gramatyczno-leksykalny – 24 jednostki lekcyjne
- Zagadnienia dotyczące kultury – 15 jednostek lekcyjnych
- Zajęć z zakresu tzw. łaciny użytecznej – 5 jednostek lekcyjnych
- Powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału – 8 jednostek lekcyjnych
- Rezerwa – 8 jednostek lekcyjnych

3.1.3. Klasa III

A) JĘZYK

- Morfologia: Rzeczowniki deklinacji IV; odmiana rzeczownika domus
- Rzeczowniki deklinacji V
- Zaimki: is, ille
- Czasownik w następujących formach: – indicativus plusquamperfecti activi et passivi (tryb oznajmujący czasu zaprzeszłego strony czynnej i biernej), participium futuri passivi (imiesłów czasu przyszłego strony biernej)
- Składnia: składnia nazw miast, coniugatio periphrastica passiva, dativus auctoris.

- Słownictwo: poszerzanie zasobu o ok. 500 nowych słów i zwrotów, w tym o czasowniki nieregularne: volo, malo, nolo oraz fero, eo i ich wybrane composita

B) KULTURA ANTYCZNA

- Rozwój i znaczenie medycyny w świecie starożytnym
- Formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat, dominat
- Caius Iulius Caesar – polityk, wódz, pisarz
- Droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta
- Cesarstwo Rzymskie
- Historiografia rzymska
- Życie i twórczość Seneki Młodsze
- Poezja rzymska: Horacy, Pieśni, Owidiusz, Metamorfozy
- Architektura rzymska: przykładowe budowle i ich przeznaczenie
- Urbanistyka rzymska – Pompeje

C) ŁACINA UŻYTECZNA

- Łacińskie mianownictwo anatomiczne. Terminy medyczne
- Łacińskie mianownictwo chemiczne – pierwiastki
- Przydział czasu
- Materiał gramatyczno-leksykalny – 20 jednostek lekcyjnych
- Zagadnienia dotyczące kultury – 21 jednostek lekcyjnych
- Zajęć z zakresu tzw. łaciny użytecznej – 4 jednostki lekcyjne
- Powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału – 8 jednostek lekcyjnych
- Rezerwa – 7 jednostek lekcyjnych

3.1.4. Klasa IV

A) JĘZYK

- Morfologia: Liczebniki główne i porządkowe 100 – 1000
- Czasownik w następujących formach: coniunctivus praesentis, imperfecti, perfecti, plusquamperfecti activi et passivi (tryb przypuszczający czasu teraźniejszego, przeszłego dokonanego, przeszłego niedokonanego i zaprzeszłego strony czynnej i biernej)
- Składnia: coniunctivus w zadaniach podrzędnie złożonych, consecutio temporum
- Słownictwo: poszerzanie słownictwa o około 300 nowych słów i zwrotów, w tym o czasowniki nieregularne tollo, fio; czasowniki ułomne (verba defectiva): odi, memini, coepi

B) KULTURA ANTYCZNA

- Wybrane zagadnienia z życia publicznego i prywatnego starożytnych Greków i Rzymian: sport i widowiska w Grecji i Rzymie; historia prawa rzymskiego, słynne postaci świata antycznego związane z prawem rzymskim, kalendarz rzymski, życie domowe i rodzinne, armia grecka i rzymska
- Biblioteki, książki oraz materiały pisarskie w starożytności
- Liryka grecka
- Recepja antyku w kulturze polskiej i europejskiej

C) ŁACINA UŻYTECZNA

- Paremie prawnicze
- Przydział czasu
- Materiał gramatyczno-leksykalny – 12 jednostek lekcyjnych
- Zagadnienia dotyczące kultury – 21 jednostek lekcyjnych
- Zajęć z zakresu tzw. łaciny użytecznej – 1 jednostka lekcyjna
- Powtórzenie i utrwalenie przerobionego materiału – 8 jednostek lekcyjnych
- Rezerwa – 8 jednostek lekcyjnych

W powyższym podziale materiału zaproponowano nauczanie przedmiotu w cyklu czteroletnim w wymiarze 2 godz. zajęć tygodniowo. W jednym roku nauczania daje to ok. 60 godzin jednostek lekcyjnych, w klasie maturalnej 50. Przydział czasu na poszczególne dziedziny został tak zaplanowany, aby w każdym roku nauczania pozostały godziny rezerwowe, które mogą zostać wykorzystane na wprowadzenie tematów uzupełniających.

Uwzględniono treści nauczania zawarte w podstawie programowej. Nieliczne zagadnienia dodane spoza podstawy, to: gramatyka/leksyka – supinum na –um; czasownik nieregularny malo, następstwo czasów (consecutio temporum); kultura antyczna – rozwój i znaczenie medycyny w świecie starożytnym; cuda świata starożytnego; biblioteki w starożytnej Grecji i Rzymie. Ponadto poszerzono zakres leksyki o mianownictwo anatomiczne, zoologiczne, chemiczne, łacińską terminologię medyczną, łacińską taksonomię gatunku homo sapiens, paremie prawnicze. Język łaciński aktualnie funkcjonuje przede wszystkim w nauce. Leksyka z proponowanych powyżej obszarów jest zbliżona w wielu językach nowożytnych. Uczniowie zainteresowani studiami z zakresu biologii, medycyny, pielęgniarstwa, weterynarii, prawa, zdobędą ku temu bazę. Takie powiązania nie tylko podkreślają użyteczność łaciny w świecie współczesnym, ale również uatrakcyjniają leksykę, która nie może ograniczać się do antyku. Temu celowi służy też przedstawienie krótkiej historii medycyny w starożytności, zabytków zaliczanych do siedmiu cudów świata oraz omówienie funkcji bibliotek starożytnych. Dodane zagadnienia z zakresu gramatyki (supinum na –um, consecutio temporum) powinny zostać uwzględnione

w programie, ponieważ w sposób logiczny wynikają z wprowadzenia form gramatycznych obecnych w podstawie programowej. Czasownik *mało*, który zawsze występuje w połączeniu z dwoma pozostałymi *volo* i *nolo*, jest uzupełnieniem tej grupy czasowników nieregularnych. Treści nauczania zostały rozłożone równomiernie na poszczególne lata nauki, zgodnie z zasadą stopniowania trudności. Ma to ułatwić uczniom słabszym, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, regularne i stopniowe nabywanie wiedzy. W ostatnim roku nauki, z uwagi na to, iż uczniowie są obciążeni przygotowaniem do egzaminu maturalnego, zakres gramatyki został zmniejszony z jednoczesnym powiększeniem ilości godzin przeznaczonych na powtórzenie i utrwalenie materiału oraz na naukę kultury antycznej. Proponowane zagadnienia są wprowadzane nieco trudniejsze (np. prawo rzymskie) i bardziej przekrojowe (np. Recepcja antyku we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym), jednak młodzi ludzie, w czwartym roku nauczania, z pewnością poradzą sobie z tymi treściami. Wprowadzanie materiału odbywa się zarówno w sposób liniowy, jak i spiralny, co pozwala na powrót do tych samych treści na coraz wyższych poziomach, rozszerzając ich zakres. Np. po wprowadzeniu historiografii greckiej przechodzi się do omawiania zagadnień z historii Grecji, po poznaniu *supinum* uczniowie tworzą formy *participium perfecti passivi* etc. Materiał dotyczący kultury antycznej pozostaje w powiązaniu z leksyką i gramatyką, np. odmieniający się według deklinacji I rzeczownik *Troia*, staje się pretekstem do omówienia historii wojny trojańskiej i literatury jej dotyczącej (*Iliada*, *Eneida*), rzeczownik *forum* (dekl. II) – do omówienia zabytków *Forum Romanum*, zaś zagadnienia dotyczące sportu łączą się bezpośrednio z liryką grecką (*Pindar* – twórca ód olimpijskich) etc.

3.2. Układ treści nauczania

W programie *Ludendo discamus!* uwzględnia możliwości i SPE uczniów. Liniowy zakłada stopniowanie trudności. Jest zatem przyjazny dla tych o mniejszych zdolnościach percepcyjnych. Cechą układu koncentrycznego (spiralnego) jest natomiast jednoczesne występowanie różnych struktur leksykalno-gramatycznych, ponieważ nie skupia się on na nauczaniu reguł gramatycznych, a raczej na fabule, komunikacji etc. Będzie zatem wyzwaniem dla uczniów z dużym potencjałem intelektualnym. Aby wyjść naprzeciw różnym potrzebom proponuję zatem model liniowo-koncentryczny. Jego niewątpliwą zaletą jest powtarzalność materiału, co daje możliwość utrwalenia treści.

4. PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Przez przewidywane osiągnięcia uczniów rozumie się osiągnięcie celów szczegółowych.

Ich wykaz został zamieszczony poniżej.

4.2. Szczegółowy rozkład materiału nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej z wymaganiami edukacyjnymi

Legenda: 1. działy programowe; w nawiasie liczba jednostek lekcyjnych

2. wymagania edukacyjne

4.2.1. Klasa I

I. 1. Alfabet łaciński. Wymowa i akcent w języku łacińskim (3). 2. wymienia wszystkie litery alfabetu łacińskiego, omawia zasady ich czytania, definiuje pojęcie iloczasu i wyjaśnia jego związek z akcentowaniem wyrazu, czyta poprawnie tekst łaciński, przytacza pochodzenie pisma łacińskiego, odróżnia pojęcie litery, samogłoski, spółgłoski, dwugłoski, wskazuje terytorialny zasięg języków romańskich, wskazuje i objaśnia proste polskie terminy pochodzące z języka łacińskiego.

II. 1. Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji I (-a). Wyjątki rodzaju męskiego. Zaimki pytajne quis, quid (4). 2. rozpoznaje rzeczowniki deklinacji I na podstawie zapisu słownikowego, przytacza nazwy i pytania do przypadków w języku łacińskim oraz ich polskie odpowiedniki, deklinuje części mowy odmieniające się wg deklinacji I, podaje wyjątki rodzaju męskiego deklinacji I, określa przypadek i liczbę pojedynczych form deklinacyjnych oraz tłumaczy je na język polski, tłumaczy proste zdania z języka łacińskiego na polski zawierające słownictwo deklinacji I, tłumaczy zdania polskie na łacinę z zastosowaniem form deklinacji I.

III. 1. Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji II rodzaju męskiego i nijakiego. Rzeczownik deus. Zaimki dzierżawcze. Gerundium (rzeczownik odsłowny) (5). 2. rozpoznaje przynależność rzeczownika do deklinacji po jego formach podstawowych, wyodrębnia temat rzeczowników i przymiotników deklinacji II, określa rodzaj przymiotnika, odmienia ww. części mowy oraz rzeczownik deus i rzeczownik odsłowny, określa przypadek i liczbę oraz tłumaczy formy gramatyczne występujących w tekście oraz abstraktywne, tłumaczy prosty tekst z języka łacińskiego na polski przy pomocy słownika, rozpoznaje przypadek i liczbę rzeczownika (także odsłownego) poza kontekstem zdaniowym, dostrzegając tożsamość form w kilku przypadkach, tłumaczy z języka polskiego na łacinę formy gramatyczne oraz proste zdania.

IV: 1. Indicativus, imperativus, infinitivus praesentis activi (tryb oznajmujący czasu teraźniejszego strony czynnej) czasowników koniugacji I-IV oraz słowa posiłkowego esse i złożzeń. Zaimki osobowe. Orzeczenie imienne (4). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, określa przynależność czasownika do koniugacji, podaje temat wskazanego czasownika, odmienia czasowniki koniugacji I-IV oraz słowo posiłkowe i jego złożenia w poznanym czasie, trybie i stronie, tworzy tryb rozkazujący od wskazanych czasowników, odmienia łacińskie zaimki osobowe, wskazuje podmiot oraz orzeczenie czasownikowe lub imienne w zdaniu łacińskim, rozpoznaje w zdaniu formy w poznanym czasie i stronie i tłumaczy je, tłumaczy przy pomocy preparacji/słownika tekst podręcznikowy, dokonuje analizy gramatycznej łacińskiego zdania pojedynczego, buduje proste zdania twierdzące, przeczące oraz pytające w języku łacińskim.

V. 1. Indicativus imperfecti et futuri I activi (tryb oznajmujący czasu przeszłego niedokonanego i przyszłego strony czynnej) czasowników koniugacji I-IV oraz słowa posiłkowego esse

i złożzeń (3). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, podaje czasownik we wskazanej osobie i czasie, odmienia i tłumaczy czasowniki w poznanych czasach, rozpoznaje w zdaniu, określa i tłumaczy ww. formy, tłumaczy z języka łacińskiego przy użyciu słownika zdania/ teksty z ww. formami gramatycznymi, tłumaczy ww. formy gramatyczne z języka polskiego na łacinę, przekształca zdania podając orzeczenia w różnych czasach, porównuje tworzenie czasu przeszłego i przyszłego w łacinie i innych językach nowożytnych.

VI. 1. Indicativus praesentis, imperfecti i futuri I passivi (tryb oznajmujący czasu teraźniejszego, przeszłego niedokonanego i przyszłego strony biernej) czasowników koniugacji I-IV. Infinitivus praesentis passivi (bezokolicznik czasu teraźniejszego strony biernej) (3). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, wskazuje temat praesens czasownika, odmienia i tłumaczy czasowniki w poznanych czasach strony biernej, tworzy i tłumaczy bezokolicznik czasu teraźniejszego strony biernej, rozpoznaje w zdaniu, określa i tłumaczy formy czasownikowe w poznanych czasach strony biernej, przekształca formy gramatyczne oraz całe zdania ze strony czynnej na bierną oraz z biernej na czynną, tłumaczy z języka łacińskiego przy użyciu słownika tekst podręcznikowy zawierający ww. formy gramatyczne, dokonuje analizy leksykalno-gramatycznej tłumaczonego tekstu/zdań, tłumaczy proste zdania z ww. formami z polskiego na łacinę.

VII. 1. Konstrukcja gramatyczna accusativus cum infinitivo (biernik z bezokolicznikiem) (3). 2. posługuje się związaną z tematem łacińską terminologią gramatyczną, rozpoznaje w zdaniu konstrukcję accusativus cum infinitivo, wymienia języku

łacińskim tzw. „słowa rządzące”, podaje ich tłumaczenie, tłumaczy z języka łacińskiego na polski zdania zawierające ww. konstrukcję, dokonuje analizy leksykalno-gramatycznej tłumaczonych zdań, dokonuje transformacji zdań łacińskich z orzeczeniem w formie osobowej na konstrukcję a.c.i.

VIII. 1. Konstrukcje składniowe: Accusativus duplex, Nominativus duplex (podwójny biernik, podwójny mianownik), Nominativus cum infinitivo (mianownik z bezokolicznikiem), Dativus possessivus (celownik dzierżawczy) (3). 2. stosuje nazewnictwo łacińskie związane z tematem, rozpoznaje i wskazuje w zdaniu ww. składnie, tłumaczy z języka łacińskiego konstrukcje zarówno zawarte w zdaniu, jak i abstraktywne, przekształca strukturę składniową zdania łacińskiego tak, aby występowały w nich ww. konstrukcje, wyraża po łacinie stan posiadania przez czasownik esse z celownikiem, porównuje konstrukcje ACI i NCI pod względem budowy zdania i sposobu tłumaczenia na język polski, tłumaczy przy użyciu preparacji/słownika tekst podręcznikowy zawierający poznany materiał gramatyczny, tłumaczy zdania z powyższymi składniami z języka polskiego na łacinę.

IX. 1. Rola i znaczenie języka łacińskiego w kulturze europejskiej. Wyrazy łacińskie w języku polskim. Łacina w językach europejskich (2). 2. przytacza historię powstawania języka łacińskiego, wskazuje zasięg wpływów łaciny na inne języki, dostrzega pokrewieństwa między słowami łacińskimi i ojczystymi, wykazuje związki łaciny z innymi dziedzinami nauki, rozumie współczesne osiągnięcia naukowe, kulturalne itp. jako wynik procesów zachodzących w świecie antycznym, wskazuje terytorialny zasięg języków romańskich w Europie w odniesieniu do granic Imperium Romanum, przedstawia zarys historii języka łacińskiego w aspekcie jego ewolucji w języki romańskie.

X. 1. Wybrane zagadnienia z mitologii starożytnych Greków i Rzymian. Bogowie i herosi (4). 2. podaje etymologię słowa mit, wyjaśnia pojęcie „symbolika mitu”, wymienia imiona bogów olimpijskich, ich atrybuty oraz sferę działalności, podaje ich odpowiedniki w mitologii rzymskiej, wskazuje związki mitologii greckiej z rzymską, interpretuje następujące mity: o powstaniu świata, o bogach olimpijskich i bóstwach panteonu greckiego, o głównych herosach, wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy, przytacza przykłady przetworzenia motywów mitologicznych greckich i rzymskich w kulturze światowej, przytacza i interpretuje pochodzące z mitologii związki frazeologiczne występujące w języku polskim, np. stajnia Augiasza, pięta Achillesa, nić Ariadny etc.

XI. 1. Edukacja w starożytnej Grecji i Rzymie (1). 2. podaje podstawowe informacje nt. systemu kształcenia i wychowania w starożytnej Grecji i Rzymie, wskazuje różnice w kształceniu i wychowaniu w Rzymie, Atenach i Sparcie, posługuje się wybranymi

terminami dotyczącymi tematu, porównuje starożytne systemy szkolnictwa ze współczesnymi oraz dokonuje ich gradacji, tłumaczy przy użyciu preparacji/słownika tekst podręcznikowy dotyczący tematu edukacji w starożytności.

XII. 1. Zabytki Forum Romanum (1). 2. rozpoznaje reprezentatywne zabytki Forum Romanum, wymienia funkcje Forum Romanum, podaje elementarne fakty z historii Forum Romanum, podaje nazwy innych forów znajdujących się na terenie starożytnego Rzymu, przytacza z pamięci nazwy siedmiu wzgórz Rzymu, porównuje znaczenie słowa forum w starożytności i współcześnie, tłumaczy przy użyciu preparacji/słownika tekst podręcznikowy dotyczący Forum Romanum.

XIII. 1. Wojna trojańska w historii i legendzie. Homer Iliada, Odyseja. Wędrówka Eneasza. Wergiliusz Eneida (3). 2. przytacza mit o wojnie trojańskiej, wymienia fakty historyczne dotyczące przyczyn i przebiegu wojny oraz wykopalisk archeologicznych, wymienia literaturę przedmiotu, omawia przebieg wędrówki Eneasza oraz łączy ten wątek z założeniem Rzymu, czyta ze zrozumieniem tekst źródłowy (fragmenty Iliady i Eneidy w tłumaczeniu), podaje podstawowe informacje o autorach tekstu, nazywa bohaterów Eneidy i Iliady, wypowiada się nt. problemowy dotyczący tzw. kwestii homeryckiej, rozpoznaje i omawia wątki dotyczące wojny trojańskiej w literaturze starożytnej i współczesnej, tłumaczy przy użyciu preparacji/słownika tekst podręcznikowy dotyczący wojny trojańskiej.

XIV. 1. Mityczne i historyczne początki Rzymu (2). 2. opowiada mit o powstaniu Rzymu oraz jego założycielach – Romulusie i Remusie, omawia sposób zakładania miast w starożytności, podaje podstawowe informacje nt. historycznych początków Rzymu, przytacza z pamięci nazwy siedmiu wzgórz Rzymu, wymienia literaturę przedmiotu związaną z ww. mitem, przy pomocy słownika tłumaczy z języka łacińskiego tekst dotyczący legendy o założeniu Rzymu.

XV. 1. Początki teatru greckiego. Tragicy greccy (3). 2. podaje etymologię słów teatr, dramat, komedia, tragedia, definiuje pojęcia katharsis, dytyramb, dramat satyrowy, nazywa i omawia elementy budowy dramatu starogreckiego, wymienia najwybitniejszych przedstawicieli teatru starożytnej Grecji i ich podstawowe dzieła, wypowiada się nt. genezy i budowy teatru greckiego, organizacji widowisk teatralnych, aktorów; omawia scenografię w spektaklach antycznych, podaje przykłady wpływu twórczości tragików greckich na dramaturgię nowożytną.

XVI. 1. Teatr rzymski (1). 2. omawia genezę teatru rzymskiego, wypowiada się na temat budowy teatru rzymskiego oraz występujących w nim aktorów, podaje nazwę pierwszego rzymskiego teatru oraz nazwisko jego fundatora, tłumaczy hasła:

pulpitum, histrio, fabula praetexta, przytacza nazwy form scenicznych występujących w teatrze rzymskim, wymienia rzymskich dramaturgów oraz ich najważniejsze dzieła.

XVII. 1. Sentencje łacińskie (2). 2. definiuje pojęcia aforyzm, sentencja, maksyma, opanowuje pamięciowo wskazane przez nauczyciela sentencje oraz posługuje się nimi w formie pisemnej i ustnej, podaje autorów sentencji oraz podstawowe informacje na ich temat, wykonuje różnorodne formy ćwiczeń na ww. materiale.

4.2.2. Klasa II

I. 1. Rzeczowniki i przymiotniki deklinacji III (4). 2. posługuje się łacińską terminologią związaną z tematem, rozpoznaje rzeczowniki i przymiotniki deklinacji III na podstawie ich zapisu słownikowego, wyodrębnia temat rzeczowników i przymiotników deklinacji III, rozróżnia zakończenia rodzajowe przymiotników, przydziela wskazany rzeczownik lub przymiotnik do właściwej grupy odmian, odmienia rzeczowniki (w tym nieregularne: Iuppiter i vis) i przymiotniki z uwzględnieniem rodzaju i grupy odmiany, odmienia rzeczownik deklinacji III wraz z przymiotnikiem dowolnej deklinacji, określa przypadek i liczbę rzeczownika i przymiotnika w tekście, tłumaczy z języka łacińskiego na polski przy użyciu słownika teksty podręcznikowe zawierające rzeczowniki i przymiotniki deklinacji III, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem rzeczowników i przymiotników deklinacji III.

II. 1. Stopniowanie przymiotników. Składnie ablativus comparationis i genetivus partitivus. Tworzenie i stopniowanie przysłówków (3). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, wyodrębnia temat przymiotnika, stopniuje przymiotniki w sposób regularny, nieregularny i opisowy, tworzy i stopniuje przysłówki, odmienia przymiotniki w zależności od ich stopni, wyraża stopień wyższy poprzez ablativus comparationis oraz poprzez wyrażenie z quam, tłumaczy i tworzy proste zdania z ww. konstrukcjami, tłumaczy z języka łacińskiego przy użyciu słownika teksty podręcznikowe zawierające ww. formy.

III. 1. Zaimek wskazujący hic, haec, hoc (ten, ta, to). Zaimek względny qui, quae, quod (który, która, które) (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, definiuje i stosuje w praktyce cechy charakterystyczne dla odmiany zaimkowej, odmienia zaimki z rzeczownikiem lub/i przymiotnikiem dowolnej deklinacji, tłumaczy formy zaimków z języka łacińskiego na polski oraz z polskiego na łacinę, tłumaczy z języka łacińskiego przy użyciu słownika zdania/teksty zawierające formy zaimkowe, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem odmiany zaimkowej.

IV. 1. Liczebniki główne i porządkowe 1-100 (2). 2. posługuje się łacińską terminologią związaną z tematem, zapisuje liczby cyframi rzymskimi, podaje łacińskie brzmienie liczebników zapisanych cyframi rzymskimi oraz odczytuje je w języku polskim, odmienia łacińskie liczebniki główne oraz porządkowe 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, tworzy połączenia liczebników z rzeczownikami stosując odpowiedni przypadek, tłumaczy z języka łacińskiego na polski przy pomocy słownika zdania/ teksty podręcznikowe zawierające formy liczebnikowe.

V. 1. Participium praesentis activi (imiesłów czasu teraźniejszego strony czynnej) (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, tworzy, odmienia i tłumaczy imiesłów od wskazanego czasownika (również z rzeczownikami), rozpoznaje w zdaniach i określa formy imiesłowów, tłumaczy na język polski przy pomocy słownika teksty podręcznikowe zawierające poznane na lekcji formy gramatyczne, tłumaczy z języka polskiego na łacinę formy deklinacyjne imiesłowów z rzeczownikami.

VI. 1. Participium perfecti passivi (imiesłów czasu przeszłego strony biernej). Supinum na-um (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, wyjaśnia cztery formy podstawowe czasownika, stosuje supinum jako równoważnik zdań celowych, tworzy participium perfecti passivi od wybranego czasownika, odmienia przez przypadki (również z rzeczownikami) oraz tłumaczy utworzone formy, tłumaczy przy pomocy słownika z języka łacińskiego na polski teksty podręcznikowe zawierające opracowany materiał gramatyczny, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem supinum i participium perfecti passivi.

VII. 1. Indicativus perfecti activi et passivi (tryb oznajmujący czasu przeszłego dokonanego strony czynnej i biernej) (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, wskazuje temat perfecti czasowników koniugacji I-IV oraz słowa posiłkowego esse, tworzy formy czasu perfectum w stronie czynnej i biernej, tłumaczy przy użyciu słownika formy czasownikowe w indicativus perfecti activi et passivi z języka łacińskiego na polski oraz z polskiego na łacinę, tłumaczy przy pomocy słownika z języka łacińskiego na polski tekst podręcznikowy zawierający opracowany materiał gramatyczny, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem ww. form, porównuje sposób tworzenia perfectum w łacinie i w językach nowożytnych.

VIII. 1. Infinitivus perfecti activi et passivi (bezokolicznik czasu przeszłego strony czynnej i biernej) (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem; tworzy i tłumaczy infinitivus perfecti activi oraz passivi od wskazanego czasownika, rozpoznaje w zdaniu poznaną formę bezokolicznika oraz konstrukcję accusativus cum infinitivo, w której występuje, tłumaczy na język łaciński teksty

zawierające konstrukcję accusativus cum infinitivo z bezokolicznikiem czasu przeszłego strony czynnej lub biernej.

IX. 1. Konstrukcja ablativus absolutus (2). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, wskazuje w zdaniu konstrukcję ablativus absolutus oraz tłumaczy ją, dokonuje analizy gramatycznej konstrukcji ablativus absolutus, tłumaczy przy pomocy słownika na język polski teksty podręcznikowe zawierające poznaną konstrukcję, tworzy i tłumaczy na język polski konstrukcję ablativus absolutus od podanych słów.

X. 1. Ablativus temporis (ablatiwus czasu) (1). 2. tłumaczy występujące w tekście oraz abstraktywne wyrażenia zawierające składnię ablativus temporis, dokonuje analizy leksykalno-gramatycznej wyrażenia zawierających składnię ablativus temporis, wymienia rzeczowniki oznaczające czas, które mogą występować w składni, tworzy składnię z podanych słów oraz tłumaczy ją na język polski, tłumaczy z języka polskiego na łacinę wyrażenia zawierające określenie czasu przy użyciu ww. składni, tłumaczy przy pomocy słownika tekst podręcznikowy lub oryginalny zawierający nowo poznaną składnię.

XI. 1. Verba deponentia i semideponentia (2). 2. definiuje terminy verba deponentia i semideponentia oraz stosuje je w praktyce, odmienia i tłumaczy wskazane czasowniki z powyższej grupy, rozpoznaje w zdaniach formy ww. czasowników, określa je i tłumaczy, tłumaczy na język łaciński zdania/teksty zawierające verba deponentia i semideponentia, tłumaczy formy wskazanych czasowników z powyższej grupy z języka polskiego na łacinę.

XII. 1. Podstawowe zagadnienia dotyczące historii Grecji. Historiografia grecka: Herodot, Tukidydes (3). 2. wymienia epoki w historii Grecji oraz podaje ich chronologię, wskazuje na mapie zakres terytorialny Grecji w poszczególnych epokach, poddaje ogólnej charakterystyce wydarzenia historyczne i zdobycze kulturowe poszczególnych epok, wypowiada się na temat znaczenia okresu klasycznego dla rozwoju sztuki i literatury, poddaje interpretacji następujące wydarzenia dotyczące historii starożytnej Grecji: wielka kolonizacja, poleis, demokracja ateńska, wojny perskie, wojna peloponeska, podboje Aleksandra Wielkiego – powstanie świata hellenistycznego, podbój Grecji przez Rzym; wyjaśnia pojęcie polis, charakteryzuje polis spartańską i ateńską; wymienia najważniejszych historiografów greckich oraz podaje tytuły ich dzieł, zapoznaje się z fragmentami „Dziejów” Herodota oraz „Wojny peloponeskiej” Tukidydesa w przekładzie polskim, analizuje i interpretuje zawartość merytoryczną ww. dzieł historiografii.

XIII. Starożytne wyrocznie: Delfy, Sybilla (2). 2. wskazuje związki boga Apollina z wróżbami i wieszczami, podaje dane topograficzne i architektoniczne związane ze świątynią Apollina w Delfach oraz wyrocznią w Cumae, wyjaśnia pojęcia: pytia, temenos; omawia znaczenie wróżb dla społeczeństwa antycznego, nazywa różne rodzaje wróżb stosowane w świecie starożytnym oraz dokonuje ich charakterystyki, opowiada legendę o księgach sybillińskich i przedstawia ich znaczenie dla losów Rzymu, podaje literaturę przedmiotu związaną z księgami sybillińskimi, tłumaczy przy pomocy słownika na język polski tekst podręcznikowy dotyczący wyroczni i wróżb w starożytności.

XIV. 1. Filozofia grecka i rzymska (2). 2. przytacza sylwetki twórców poszczególnych szkół filozoficznych oraz innych prezentowanych na zajęciach filozofów greckich i rzymskich, wymienia główne założenia filozoficzne poznanych kierunków, podaje tytuły podstawowych dzieł filozofów antycznych, tłumaczy na język polski za pomocą słownika tekst preparowany lub prosty tekst oryginalny wybranego filozofa rzymskiego.

XV. 1. Marcus Tullius Cicero – mówca i filozof rzymski (2). 2. przytacza podstawowe informacje nt. życia, działalności i twórczości Cicerona, wymienia tytuły najważniejszych jego dzieł, omawia zasady antycznej retoryki, wypowiada się nt. filozofii Cicerona, przedstawia znaczenie twórczości Cicerona dla rekonstrukcji dziejów Rzymu, poznawania języka łacińskiego i rozwoju retoryki, tłumaczy na język polski za pomocą słownika wybrane fragmenty z dzieł filozoficznych i retorycznych autora.

XVI. 1. Sztuka starożytnej Grecji (4). 2. omawia cechy sztuki greckiej charakterystyczne dla danej epoki, wymienia wybitnych twórców sztuki i ich dzieła, rozpoznaje w materiale ikonograficznym oraz nazywa spektakularne zabytki architektury i sztuki, rozpoznaje i charakteryzuje greckie porządki architektoniczne, wymienia wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), omawia zabudowę Akropolu, dokonuje charakterystyki stylów w malarstwie wazowym z uwzględnieniem chronologii, wskazuje wątki mityczne przedstawione w sztuce, podaje przykłady recepcji sztuki antycznej Grecji

XVII. 1. Cuda świata starożytnego (2). 2. wymienia w języku łacińskim nazwy siedmiu cudów świata zawartych na liście Filona z Bizancjum, operuje słownictwem dotyczącym tematu, udziela podstawowych informacji nt. wskazanego zabytku, rozpoznaje i nazywa cuda świata w materiale ikonograficznym, wyjaśnia związek pomiędzy architekturą budowli a jej przeznaczeniem, tłumaczy przy pomocy słownika łaciński tekst dotyczący cudów świata starożytnego, wskazuje nawiązania do omawianych cudów świata we współczesnej architekturze.

XVIII. 1. Łacińskie zwroty i skróty. Terminologia naukowa i techniczna pochodzenia łacińskiego i greckiego (2). 2. tłumaczy z języka łacińskiego na polski podane zwroty i skróty oraz terminy pochodzenia łacińskiego i greckiego, przytacza z pamięci i tłumaczy określoną przez nauczyciela ilość zwrotów, skrótów i terminów, wykonuje różnorodne formy ćwiczeń na ww. materiale, porównuje poznaną terminologię naukowo-techniczną z analogiczną występującą w językach nowożytnych.

XIX. 1. Taksonomia gatunku homo sapiens. Mianownictwo zoologiczne (3). 2. podaje informacje historyczne nt. taksonomii gatunku homo sapiens, przydziela łacińskie miana zoologiczne do właściwej gromady, przytacza z pamięci ogniwa taksonomii oraz podaje ich polskie odpowiedniki, wymienia łacińskie miana zoologiczne i ich polskie odpowiedniki, tłumaczy z języka łacińskiego przy pomocy słownika tekst zawierający mianownictwo zoologiczne, tłumaczy z języka polskiego na łacinę poznane na zajęciach miana.

4.2.3. Klasa III

I. 1. Rzeczowniki deklinacji IV (3). 2. rozpoznaje rzeczowniki deklinacji IV na podstawie zapisu słownikowego, wymienia wyjątki rodzaju żeńskiego deklinacji IV, porównuje odmianę rzeczowników deklinacji IV z pozostałymi deklinacjami, określa przypadek i liczbę oraz podaje tłumaczenie form abstraktywnych rzeczowników deklinacji IV, odmienia rzeczowniki deklinacji IV wszystkich rodzajów (w tym rzeczownik domus) w połączeniu z przymiotnikami dowolnej deklinacji, odmienia rzeczownik domus, tłumaczy przy pomocy słownika tekst podręcznikowy zawierający poznany materiał gramatyczny, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem poznanego słownictwa oraz materiału gramatycznego.

II. 1. Rzeczowniki deklinacji V (2). 2. rozpoznaje rzeczowniki deklinacji V na podstawie zapisu słownikowego, odmienia rzeczowniki deklinacji V z dowolnym przymiotnikiem, wymienia wyjątki rodzaju męskiego deklinacji V, określa przypadek, liczbę oraz tłumaczy na język polski formy rzeczowników deklinacji V, wyjaśnia zakres znaczeniowy wyrażenia res publica, przytacza etymologię rzeczownika republika, przy pomocy słownika tłumaczy na język polski teksty podręcznikowe zawierające poznany materiał gramatyczny, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem poznanego słownictwa.

III. 1. Zaimki wskazujące is, ea, id oraz ille, illa, illud (ten, ta, to) (2). 2. posługuje się łacińską i polską terminologią gramatyczną związaną z tematem, definiuje i stosuje w praktyce cechy charakterystyczne dla odmiany zaimkowej, odmienia zaimki z rzeczownikiem lub/i przymiotnikiem dowolnej deklinacji, tłumaczy formy zaimków z języka łacińskiego na polski oraz z polskiego na łacinę, tłumaczy z języka łacińskiego

przy użyciu słownika zdania/teksty zawierające formy zaimkowe, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę z zastosowaniem odmiany zaimkowej.

IV. 1. Indicativus plusquamperfecti activi et passivi (tryb oznajmujący czasu zaprzeszłego strony czynnej i biernej) (3). 2. posługuje się łacińską terminologią gramatyczną związaną z tematem, tworzy formy czasu plusquamperfectum w stronie czynnej i biernej, tłumaczy przy użyciu słownika formy czasownikowe w indicativus plusquamperfecti activi et passivi z języka łacińskiego na polski oraz z polskiego na łacinę, właściwie używa formy plusquamperfum w stosunku do perfectum, tłumaczy przy pomocy słownika z języka łacińskiego na polski tekst podręcznikowy zawierający opracowany materiał gramatyczny, tłumaczy proste zdania z języka polskiego na łacinę zastosowaniem ww. form.

V. 1. Participium futuri passivi (imiesłów czasu przyszłego strony biernej). Coniugatio periphrastica passiva (koniugacja opisowa bierna). Dativus auctoris (4). 2. tworzy i tłumaczy imiesłów czasu przyszłego strony biernej od czasowników wszystkich koniugacji, odmienia utworzone imiesłowu, tłumaczy i analizuje konstrukcję opisową bierną, wykonuje różnorodne ćwiczenia wymagające znajomości budowy i tłumaczenia ww. konstrukcji, tworzy dativus auctoris od wskazanego zaimka lub/i rzeczownika i stosuje go w konstrukcji, tłumaczy przy pomocy słownika na język polski tekst zawierający coniugatio periphrastica passiva.

VI. 1. Składnia nazw miast (3). 2. formułuje zasadę użycia przypadków w składni nazw miast, tłumaczy z języka łacińskiego nazwy miast występujące w składni, tworzy w języku łacińskim proste zdania zawierające ww. składnię, wymienia łacińskie nazwy wybranych współczesnych miast europejskich, uzupełnia zdania właściwymi formami deklinacyjnymi, tłumaczy przy pomocy słownika na język polski tekst podręcznikowy lub oryginalny zawierający nowo poznaną składnię.

VII. Verba anomala – volo, velle, volui, malo, malle, malui, nolo, nolle, nolui; eo, ire, ii, itum oraz fero, ferre, tuli, latum i ich wybrane composita (czasowniki nieregularne – chcieć, woleć, nie chcieć; iść; nieść) (3). 2. przytacza z pamięci formy podstawowe i znaczenie powyższych czasowników i ich wybranych złożzeń, zaznacza ich tematy, omawia osobliwości w odmianie, rozpoznaje i tłumaczy formy czasowników w różnych czasach i trybach w oderwaniu i w kontekście, odmienia czasowniki we wskazanych czasach, trybach i stronach, tłumaczy formy gramatyczne ww. czasowników z języka polskiego na łacinę, przy pomocy słownika tłumaczy na język polski tekst łaciński zawierający formy omawianych czasowników.

VIII. 1. Rozwój i znaczenie medycyny w świecie starożytnym. Łacińskie mianownictwo anatomiczne. Terminy medyczne (5). 2. przytacza podstawowe informacje dotyczące

lekarzy w starożytnej Grecji i Rzymie, opowiada legendę o Asklepiosie i jego rzymskim odpowiedniku – Eskulapie, omawia sposób leczenia w starożytnych asklepiejach, przytacza starożytne sposoby pielęgnowania zdrowia i urody, wymienia starożytne źródła dotyczące medycyny i ich autorów, przy pomocy słownika tłumaczy na język polski tekst łaciński zawierający treści związane z tematem, wyjaśnia wpływ medycyny starożytnej na rozwój nauk medycznych w świecie współczesnym, podaje znaczenie polskie prezentowanych łacińskich terminów medycznych, nazywa po łacinie wskazane na tablicy anatomicznej części ciała, wykonuje różnorodne ćwiczenia wymagające znajomości łacińskiej terminologii medycznej, wymienia po łacinie poznane na lekcji miana anatomiczne oraz podaje ich odpowiedniki polskie, tworzy w języku łacińskim proste zdania zawierające słownictwo anatomiczne, porównuje łacińskie terminy medyczne z analogicznymi w języku polskim i innych językach.

IX. 1. Formy ustrojowe w starożytnej Grecji i Rzymie (2). 2. charakteryzuje i interpretuje wybrane formy ustrojowe w starożytnej Grecji i Rzymie, wymienia literaturę przedmiotu związaną z tematem, wypowiada się nt. roli obywateli w państwie wg koncepcji Platona, podaje etymologię słów demokracja, oligarchia, republika, pryncypat, dominat; wymienia związki starożytnych form ustrojowych i ich nazw ze współcześnie istniejącymi, omawia obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu politycznym.

X. 1. Caius Iulius Caesar – polityk, wódz, pisarz (2). 2. charakteryzuje i interpretuje działalność literacką i polityczną Cezara, tłumaczy fragment pamiętników Cezara dotyczący Galii, dokonuje leksykalno-gramatycznej analizy przekładanego tekstu, przytacza podstawowe informacje dotyczące historii i geografii starożytnej Galii, wypowiada się na temat wartości stylistycznych dzieł Cezara, wskazuje przykłady wpływu działalności Cezara na życie polityczne, literackie i artystyczne późniejszych epok.

XI. 1. Cesarstwo Rzymskie. Droga do władzy i panowania Oktawiana Augusta. Formy ustrojowe w Rzymie (4). 2. podaje chronologię Cesarstwa Rzymskiego, definiuje, omawia oraz podaje etymologię pojęć republika, pryncypat, dominat, podaje podstawowe informacje na temat dojścia do władzy oraz panowania Oktawiana Augusta, omawia sylwetki oraz działalność polityczną wybranych cesarzy: Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Marek Aureliusz, Domicjan, Konstantyn Wielki, podaje przyczyny upadku Cesarstwa Zachodniego.

XII. 1. Historiografia rzymska – Liwiusz, Tacyt (2). 2. wymienia najważniejszych historiografów rzymskich oraz podaje tytuły ich dzieł, zapoznaje się z fragmentami „Dziejów Rzymu od założenia miasta” Liwiusza oraz „Roczników” Tacyta w oryginale

lub przekładzie oraz omawia ich tematykę, poddaje ocenie ich zawartość merytoryczną, stylistykę etc., przytacza z pamięci w wersji łacińskiej i polskiej wypowiedź Tacyty na temat spisывania dziejów *Sine ira et studio* i poddaje ją interpretacji.

XIII. 1. Życie i twórczość Seneki Młodsze(2). 2. podaje podstawowe informacje na temat życia Seneki Młodsze, wymienia tytuły oraz formę jego najważniejszych dzieł, wypowiada się na temat jego filozofii, czyta w języku łacińskim fragmenty *Epistulae morales ad Lucilium*, tłumaczy je i interpretuje, wskazuje przykłady obecności motywów kulturowych związanych z postacią Seneki Młodsze i jego działalnością w epokach późniejszych.

XIV. 1. Poezja rzymska: Horacy, Owidiusz (2). 2. objaśnia następujące terminy w odniesieniu do poezji: oda, pieśń (*carmen*), satyra, list, poemat epicki; przytacza podstawowe informacje na temat życia i twórczości poetów, tłumaczy oraz analizuje pod względem leksykalno-gramatycznym wskazane fragmenty utworów poetyckich, omawia wersyfikację starożytną, czyta wskazane utwory zgodnie ze starożytną metryką, omawia znaczenie *Metamorfoz* Owidiusza oraz *Pieśni* Horacego dla literatury rzymskiej i europejskiej, podaje przykłady recepcji twórczości ww. poetów w kulturze późniejszych epok.

XV. 1. Architektura rzymska: przykładowe budowle i ich przeznaczenie. Urbanistyka rzymska – Pompeje (4). 2. interpretuje pojęcie sztuka historyczna w odniesieniu do starożytnego Rzymu, rozpoznaje w prezentowanym materiale ikonograficznym typowe budowle rzymskie oraz nazywa je, omawia pod względem architektonicznym oraz podaje przeznaczenie następujących rodzajów budowli: amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, willa rzymska, bazylika; wymienia, omawia, lokalizuje oraz podaje przeznaczenie następujących budowli znajdujących się na terenie starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; operuje pojęciami z zakresu architektury starożytnej, wskazuje elementy antyczne w zabudowie późniejszych epok, omawia zabudowę miasta rzymskiego na podstawie reliktyw z Pompejów, podaje lokalizację miasta, przytacza podstawowe informacje związane z historią i wykopaliskami archeologicznymi na terenie Pompejów, podaje literaturę przedmiotu związaną z tematem (Pliniusz Młodszy).

C) XVI. 1. Łacińskie mianownictwo chemiczne – pierwiastki (2). 2. tłumaczy na język polski nazwy wskazanych pierwiastków, omawia związek symboli pierwiastków z ich łacińską nazwą, przytacza z pamięci i tłumaczy łacińskie nazwy pierwiastków chemicznych oraz ich etymologię, wymienia nazwy pierwiastków wywodzące się z mitologii greckiej, wykonuje różnorodne ćwiczenia wymagające znajomości mian chemicznych.

4.2. 4. Klasa IV

I. 1. Liczebniki główne i porządkowe 100-1000 (2). 2. posługuje się łacińską terminologią związaną z tematem, zapisuje liczby cyframi rzymskimi, podaje łacińskie brzmienie zapisanych liczebników oraz odczytuje je w języku polskim, odmienia łacińskie liczebniki główne oraz porządkowe 100 i 1000, tworzy połączenia liczebników z rzeczownikami stosując odpowiedni przypadek, tłumaczy z języka łacińskiego na polski przy pomocy słownika teksty podręcznikowe zawierające formy liczebnikowe.

II. 1. Coniunctivus praesentis, imperfecti, perfecti, plusquamperfecti activi et passivi (tryb łączący czasu teraźniejszego, przeszłego niedokonanego, przeszłego dokonanego i zaprzeszłego strony czynnej i biernej) (3). 2. stosuje w praktyce łacińską terminologię gramatyczną związaną z tematem, rozpoznaje formy trybu łączącego w zdaniach, określa je i tłumaczy, tworzy, odmienia i tłumaczy tryb łączący we wszystkich czasach i stronach, dokonuje przekształceń form gramatycznych (zamiana trybu oznajmującego na łączący), tłumaczy z języka polskiego na łacinę wskazane formy trybu łączącego.

III. 1. Zdania podrzędne z koniunktywem. Consecutio temporum (następstwo czasów) (5). 2. stosuje w praktyce łacińską terminologię związaną z tematem, wyjaśnia zasadę następstwa czasów, nazywa zdania podrzędne, wskazuje w zdaniach formy trybu łączącego oraz wyjaśnia ich użycie, wykonuje różnorodne ćwiczenia związane z następstwem czasów (np. uzupełnianie zdań formami koniunktywu), tłumaczy przy pomocy słownika na język polski tekst zawierający omawiane rodzaje zdań, dokonuje ich analizy, porównuje zasadę następstwa czasów występującą w języku łacińskim oraz językach nowożytnych.

IV. 1. Verba anomala – tollo, tollere, sustuli, sublatum, fio, fieri, factus sum oraz defectiva – odi, odisse, meminī, meminisse, coepi, caepisse (czasowniki nieregularne podnosić oraz stawać się oraz ułomne – nienawidzić, pamiętać, zaczynać) (2). 2. przytacza z pamięci formy podstawowe i znaczenie powyższych czasowników, zaznacza ich tematy, omawia osobliwości w odmianie, wymienia formy koniugacyjne, które tworzą czasowniki defektywne oraz czasownik fio, rozpoznaje i tłumaczy formy czasowników w różnych czasach i trybach w oderwaniu i w kontekście, odmienia czasowniki we wskazanych czasach i trybach, tłumaczy formy gramatyczne ww. czasowników z języka polskiego na łacinę, tłumaczy przy pomocy słownika na język polski tekst zawierający formy omawianych czasowników.

V. 1. Igrzyska w starożytnej Grecji (2). 2. wymienia dyscypliny sportowe rozgrywane podczas igrzysk olimpijskich, podaje datę rozegrania pierwszych igrzysk w Olimpii,

wyjaśnia antyczne znaczenie terminu „olimpiada”, wymienia nazwy, lokalizację oraz patronów pozostałych igrzysk sportowych w starożytnej Grecji, wskazuje źródła antyczne w symbolice współczesnych igrzysk olimpijskich, tłumaczy i interpretuje dewizę greckich sportowców: citius, altius, fortius, przytacza podstawowe informacje na temat Pindara z Teb oraz jego pieśni pochwalnych ku czci zwycięzców igrzysk, podaje przykłady rzeźb antycznych przedstawiających sportowców, nazywa ich twórców.

VI. 1. Igrzyska gladiatorские w Rzymie (2). 2. podaje podstawowe informacje nt. igrzysk gladiatorских w Rzymie oraz ich recepcji w kulturze nowożytnej, wymienia literaturę przedmiotu, omawia stosunek Seneki Młodszeo do igrzysk gladiatorских, prezentuje własne stanowisko na temat starożytnych i współczesnych rozrywek związanych z przemocą, omawia wpływ antyku na kształtowanie się form rozrywek.

VII. 1. Historia prawa rzymskiego. Słynne postaci świata antycznego związane z prawem rzymskim. Paremie prawnicze (4). 2. wymienia postaci antyczne związane z prawem rzymskim, wyjaśnia pojęcie paremia, wyjaśnia pojęcia mos, ius, lex oraz wskazuje różnice semantyczne między nimi, wymienia, tłumaczy i interpretuje poznane na lekcji iura i leges, przytacza w ujęciu chronologicznym kodyfikację praw rzymskich, tłumaczy na język polski przy pomocy słownika tekst podręcznikowy związany z tematem, dokonuje jego analizy i interpretacji, omawia wpływ prawa rzymskiego i łacińskiej terminologii prawniczej na kształtowanie się nowożytnych systemów prawnych i ich języka, przytacza z pamięci wymaganą ilość paremii prawniczych oraz ich polskie odpowiedniki.

VIII. 1. Kalendarz rzymski (3). 2. wymienia łacińskie nazwy miesięcy i dni tygodnia oraz przytacza ich etymologię, wymienia reformy kalendarza i uzasadnia ich związek z pojęciami kalendarz juliański, kalendarz gregoriański, zapisuje rok liczebnikami rzymskimi, przy pomocy notatek określa daty wg kalendarza rzymskiego, wyjaśnia historię wprowadzenia 1 stycznia jako początku roku, podaje przykłady wpływu języka łacińskiego na kształtowanie się nowożytnej terminologii astronomicznej.

IX. 1. Życie domowe i rodzinne w starożytnej Grecji i Rzymie (3). 2. wypowiada się na temat nadawania imion w świecie starożytnym: podaje przykładowe imiona greckie i rzymskie; omawia sposoby zawierania małżeństw, przytacza z pamięci w wersji łacińskiej i polskiej oraz poddaje interpretacji formułę wypowiedzaną przez pannę młodą podczas zawierania małżeństwa Ubi tu Caius ibi ego Caia; omawia sposób przyjęcia nowo narodzonych dzieci do rodziny w Grecji i Rzymie oraz ich wychowania i kształcenia, przytacza i omawia podstawowe rozrywki starożytnych; wymienia nazwy szat starożytnych i podaje ich funkcje, omawia sposoby pochówków, wyjaśnia pojęcia libacja, stypa, nekropolia; podaje literaturę przedmiotu związaną

z życiem obyczajowym w starożytnej Grecji i Rzymie, posługuje się łacińską i grecką terminologią związaną z tematem, tłumaczy przy pomocy słownika z języka łacińskiego na polski tekst dotyczący życia obyczajowego w starożytności.

X. 1. Armia grecka i rzymska (1). 2. nazywa i omawia jednostki organizacyjne w armii greckiej i rzymskiej, wyjaśnia pojęcia hoplita, ekwita, falanga, omawia uzbrojenie oraz taktykę walk wojsk greckich i rzymskich, wymienia nazwiska najznamienitszych wodzów starożytnych oraz ich zasługi, przytacza chronologię i znaczenie słynnych bitew, posługuje się łacińską i grecką terminologią związaną z tematem, zapoznaje się z grecką lub/i rzymską literaturą dotyczącą tematu w oryginale lub w przekładzie.

XI. 1. Biblioteki, książki oraz materiały pisarskie w starożytności (1). 2. wymienia starożytne materiały piśmiennicze, formy książek, słynne biblioteki – nazwiska ich fundatorów i lokalizacje, wypowiada się na temat zadań i funkcji bibliotek starożytnych, omawia wpływ tradycji antycznej na kształtowanie się nauki i kultury w wiekach późniejszych, porównuje łacińską i nowożytną leksykę dotyczącą tematu, tłumaczy z języka łacińskiego na polski przy pomocy słownika teksty podręcznikowe lub/i proste teksty oryginalne odnoszące się do bibliotek i książek w starożytności.

XII. 1. Liryka grecka (2). 2. omawia genezę liryki greckiej, podaje nazwiska jej przedstawicieli, nazywa i definiuje gatunki liryki starożytnej, przytacza tematykę utworów wybranych przedstawicieli (Alkajos, Safona, Anakreont), zapoznaje się z wybraną twórczością ww. liryków w przekładzie, dokonuje interpretacji treści, przytacza przykłady recepcji liryki greckiej.

XIII. 1. Recepcja antyku w kulturze polskiej i europejskiej (4). 2. rozpoznaje i interpretuje obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym, wskazuje i omawia motywy antyczne w sztuce i literaturze oraz na płaszczyźnie politycznej, społecznej i naukowej późniejszych epok, podaje przykłady zapożyczeń z języka łacińskiego i greckiego w językach nowożytnych, korzysta z tekstów źródłowych w celu dotarcia do niezbędnych informacji.

5. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Przez procedury osiągnięcia celów rozumie się realizację treści nauczania, która została zamieszczona w Szczegółowym rozkładzie materiału nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej z wymaganiami edukacyjnymi w połączeniu z charakterystyką: materiałów dydaktycznych, form pracy i metod kształcenia.

5.1. Charakterystyka materiałów dydaktycznych

W realizacji programu nauczania i osiągnięcia założonych celów kształcenia niezbędne są różnorodne środki dydaktyczne. Na ich wybór mają wpływ przede wszystkim realizowane treści. Należy jednak pamiętać o tym, aby środki dydaktyczne uwzględniały specjalne potrzeby edukacyjne uczniów i ułatwiały kształtowanie kompetencji kluczowych oraz były pomocne w korelacji międzyprzedmiotowej. Do podstawowych należą: podręcznik języka łacińskiego, słownik łacińsko-polski i polsko-łaciński, gramatyka języka łacińskiego. Najważniejszym środkiem dydaktycznym w nauczaniu języka łacińskiego jest odpowiedni podręcznik. Powinien on zawierać zarówno materiał leksykalno-gramatyczny, jak i treści dotyczące kultury antycznej. Dobór materiału i forma ćwiczeń ma ułatwić uczniowi przygotowanie się do zdawania egzaminu maturalnego z przedmiotu. Na wyposażeniu pracowni języka łacińskiego lub/i biblioteki szkolnej powinny się znaleźć: słowniki pisarzy antycznych, terminów literackich, wyrazów obcych; leksykony, encyklopedie, albumy, atlasy i inne opracowania dotyczące sztuki, literatury, filozofii, historii i innych dziedzin od antyku po czasy współczesne (repcja antyku). Pracownia, w której odbywają się zajęcia z języka łacińskiego i kultury antycznej powinna być wyposażona w komputery z dostępem do Internetu (jeden komputer przypadający na maksymalnie dwóch uczniów), rzutnik multimedialny i tablicę interaktywną. W sytuacji braku odpowiedniej liczby komputerów, uczniowie mogą korzystać z własnego sprzętu multimedialnego (np. smartfonów).

5.1.2. Wykorzystanie narzędzi ITC na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej

Uczniowie, dzięki korzystaniu z Internetu, mają nieograniczony dostęp do informacji. Nie należy im tego zabraniać, ale umiejętnie kierować procesem poznawczym. Wychowanie w uczniach umiejętności mądrego korzystania z sieci to wyzwanie współczesnego nauczyciela. Powinien dostarczać uczniom wiedzy na temat zagrożeń z tym związanych oraz nauczyć weryfikowania informacji pod względem rzetelności i wiarygodności. Nowoczesne technologie stanowią pomost między uczniem a nauczycielem, ułatwiają relacje między nimi. Jeśli wykorzystamy w procesie edukacyjnym zainteresowania uczniów, poczują się oni jego pełnowartościowymi

uczestnikami. Warto też czasami pozwolić uczniom na korzystanie na lekcji z prywatnego sprzętu: tabletów, smartfonów, iPadów. Dzięki temu odkryją ich funkcję dydaktyczną, o której być może dotąd nie wiedzieli. Aby w pełni wykorzystać narzędzia ITC w procesie kształcenia, niezbędne jest wyposażenie szkoły w odpowiednie środki dydaktyczne. O wyposażeniu sal lekcyjnych była mowa powyżej. Należy dodać, że niezbędna jest też szybka i wydajna sieć internetowa z Wi-Fi dla urządzeń mobilnych. Również lekcje języka łacińskiego i kultury antycznej prowadzone we współczesnej szkole nie mogą obejść się bez korzystania z nowoczesnych technologii. Korzystając z zasobów Internetu uczniowie poznają nową leksykę, gramatykę, tłumaczą fragmenty oryginalnych tekstów oraz wyszukują potrzebne informacje w łacińskiej Wikipedii. Ponieważ materiał leksykalno-gramatyczny prezentowany jest w kontekście kulturowym, zatem ikonografia, filmy dydaktyczne, utwory muzyczne, to niezbędne pomoce naukowe, które ułatwią przyswojenie tych treści. Prezentacje multimedialne przygotowywane przez nauczyciela i uczniów nadal są funkcjonalnym i efektywnym środkiem dydaktycznym.

Prezentowane poniżej narzędzia ITC pomogą w osiągnięciu celów edukacyjnych programu.

5.1.2.1. Dziennik elektroniczny.

Jest on najpopularniejszą formą wykorzystania technologii ITC na zajęciach we współczesnej szkole. Usprawnia pracę nauczyciela dokumentując postępy uczniów i ich dane oraz zapewnia kontakt nauczyciela z rodzicami i uczniami.

5.1.2.2. E-zasoby dostępne w Internecie.

Wiele wydawnictw oraz instytucji związanych z edukacją posiada własne platformy, na których nauczyciele JŁiKA znajdą gotowe materiały dydaktyczne. Przykładem mogą być zasoby portalu Scholaris. W sieci znajdziemy też wiele witryn z gotowymi interaktywnymi zasobami dla uczniów. Szczególnie polecane w pracy na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej są poniższe narzędzia. Ich stosowanie doskonale wpisuje się w koncepcję programu, którego nazwa *Ludendo discamus!* jest zachętą do zdobywania wiedzy przez zabawę.

5.1.2.3. Aplikacje

LearnigApps jest darmową aplikacją edukacyjną działającą online. Uczniowie na zajęciach sami mogą tworzyć gry i ćwiczenia w formie krzyżówek, quizów, uzupełniania tekstu etc. Warto wykorzystać tę aplikację do przygotowania przez

uczniów ćwiczeń utrwalających. Sporządzone przez nauczyciela mogą być atrakcyjną formą pracy domowej.

Zondle Zondle jest darmową aplikacją online, umożliwiającą tworzenie gier edukacyjnych. Uczniowie, po udostępnieniu im gry przygotowanej przez nauczyciela, utrwalają materiał grając w nią wielokrotnie, w dowolnym czasie. Nauczyciel ma możliwość śledzenia postępów uczniów.

5.1.2.4. Webquest.

Jest on bardzo dobrym narzędziem do prowadzenia zajęć języka łacińskiego i kultury antycznej metodą projektu. Celem nauczania z wykorzystaniem WebQuest jest wdrażanie uczniów do poszukiwania informacji w różnych źródłach, najczęściej w Internecie, ich selekcja, opracowanie, ocena ich przydatności. Często WebQuest realizowany jest w formie grupowej, gdzie każda grupa realizuje inną część zadania. Projekty mogą mieć charakter interdyscyplinarny, co w nauczaniu języka łacińskiego i kultury antycznej jest bardzo istotne. Nierzadko bowiem wykorzystywana jest na zajęciach międzyprzedmiotowa wiedza uczniów, np. z dziedziny historii, sztuki, czy języków nowożytnych. Ponieważ projekt w WebQuest tworzony jest najczęściej w grupie, zatem podczas jego realizacji, obok celów dydaktycznych, osiągnane są też cele wychowawcze, jak: umiejętność współpracy, tworzenie dzieła z elementów, komunikowanie się, odpowiedzialność za siebie i innych, kierowanie i organizowanie warsztatu pracy.

5.1.2.5. Narzędzia ITC w pracy z uczniem ze SPE.

Narzędzia ITC są nieodzowne zwłaszcza wówczas, gdy w zajęciach uczestniczą uczniowie ze SPE. Podczas długiej nieobecności ucznia (choroba przewlekła), można prowadzić z nim lekcje online, np. za pomocą Skype'a. Wszelkie materiały dydaktyczne, np. gry edukacyjne i ćwiczenia interaktywne, nauczyciel przekazuje za pomocą ww. aplikacji. Komunikacja z uczniem i rodzicami może być uzupełniona drogą mailową lub za pomocą dziennika elektronicznego.

5. 2. Formy pracy

Zajęcia JLiKA wymagają zastosowania zróżnicowanych form organizacyjnych. Jednym z ich zadań jest bowiem przygotowanie uczniów do pracy w różnych sytuacjach i układach społecznych. W programie Ludendo discamus! zaleca się stosowanie przez nauczyciela następujących formy pracy z uczniami:

1. Praca indywidualna

2. Praca zbiorowa:
 - a. praca z całą klasą
 - b. praca w grupach (parach).

Zarówno praca indywidualna, jak i praca zbiorowa może być jednolita lub zróżnicowana.

Praca jednolita polega na rozwiązywaniu przez wszystkich uczniów tych samych problemów, zaś praca zróżnicowana – na równoczesnym rozwiązywaniu różnych zadań składających się na określoną całość (przygotowanie projektu, wystawy, spektaklu, opracowanie twórczości pisarza etc.).

Indywidualna: praca uczniów z tekstem lub wykonywanie ćwiczeń – wdraża do samodzielnego uczenia się, kształtuje umiejętność rozumienia czytanego tekstu, analizowania i wyciągania wniosków. Zbiorowa: praca z całą klasą, najczęściej stosowana w postaci wykładu lub pogadanki nauczyciela.

Grupowa: może przybierać różne formy, np.:

- a. każda grupa otrzymuje do rozwiązania ten sam problem (np. gramatyczny lub tłumaczeniowy); wszyscy członkowie grupy uczestniczą w pracy dzieląc się rolami; forma ta kształci m.in. umiejętność pracy w zespole;
- b. każda grupa otrzymuje oddzielny problem do rozwiązania; w ten sposób rozwiązuje się większą liczbę zadań (np. tłumaczy się dłuższą partię tekstu), przyspieszając tym samym tempo pracy na lekcji.

5.3. Metody i techniki nauczania w kontekście kształtowania kompetencji kluczowych

Pod hasłem „metoda” kryje się układ czynności nauczycieli i uczniów systematycznie i świadomie stosowany w celu spowodowania założonych zmian w osobowości tych drugich (Goźlińska, 1997:63). Nie jest to zatem proces jednostronny. Na dobór metod wpływa wiele czynników. Podstawowym jest ukierunkowanie na cel lekcji, ale nie bez znaczenia są również możliwości intelektualne i potrzeby edukacyjne uczniów. Nowoczesne metody pomagają kształtować kompetencje kluczowe. Wiele z nich, jak kompetencje interpersonalne, kreatywność, porozumiewanie się w języku ojczystym, logiczne rozumowanie, przyswajanie i przetwarzanie wiedzy jest kształtowanych na każdej lekcji. Proces ten jest uzależniony od przekazywanych treści (np. międzykulturowość, porozumiewanie się w języku obcym) oraz środków dydaktycznych (np. korzystanie z technologii informacyjnej).

Poniżej przedstawiam cały wachlarz metod stosowanych w nauczaniu języka łacińskiego. Praktyczne zastosowanie niektórych z nich na wybranej lekcji, wpływ na kształtowanie konkretnych kompetencji oraz dobór uwzględniający specjalne potrzeby edukacyjne uczniów został zilustrowany w scenariuszach załączonych do programu *Ludendo discamus!*.

Pod każdą metodą zamieszczony jest wykaz kompetencji, które mogą być kształtowane przy jej użyciu. Może on ulec zmianie w zależności od realizowanych treści.

5.3.1 Metody kształcenia

Metody podające:

- pogadanka (rodzaje: wstępna, przedstawiająca nowe wiadomości, utrwalająca): rozmowa nauczyciela z uczniami mająca na celu aktywizowanie uczniów tak, by nowe treści zostały zrozumiałe przez powiązanie z doświadczeniem nauczyciela;
- dyskusja (rodzaje: ukierunkowana, uzupełniająca, dyskusja w toku): wymiana zdań pomiędzy nauczycielem a uczniami, bądź tylko między uczniami;
- praca z książką/tekstem.

Stosuje się je w podawaniu materiału koniecznego do zapamiętania oraz definicji, w objaśnianiu terminologii czy informacji z zakresu nauki o języku oraz kultury antycznej spoza podręcznika. Kształtują następujące kompetencje: umiejętność uczenia się, przyswajanie nowej wiedzy, porozumiewanie się w języku ojczystym.

Metody praktyczne:

- ćwiczebna: wielokrotne wykonywanie określonych czynności dla nabycia wprawy, uzyskania wyższej sprawności, kształtowania rozmaitych umiejętności i nawyków.

Stosuje się je np. w ćwiczeniach, w pracy z tekstem.

Kształtują następujące kompetencje: porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w języku obcym, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy.

Metoda problemowa: dominacja uczenia się nad nauczaniem:

- przypadków: uczniowie rozpatrują opis jakiegoś przypadku w celu wyjaśnienia go, konfrontują między sobą rozwiązania, ścierają się w dyskusjach i pomysłach;
- sytuacyjna: uczniowie starają się zrozumieć sytuację, w jaką wprowadza ich nauczyciel, mają podjąć decyzję, przewidzieć skutki itp.;

- burza mózgów (giełda pomysłów): uczniowie w zespole wytwarzają pomysły na rozwiązanie jakiegoś problemu; zespół ocenia i dokonuje wyboru.

Stosuje się ją m.in. w pracy z tekstem (analiza), w opracowaniu tematu wymagającego zebrania dodatkowej literatury i własnego przemyślenia, np. w projekcie, w korelacji międzyprzedmiotowej. Kształtuje następujące kompetencje: interpersonalne, logiczne rozumowanie, pozyskiwanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, inicjatywność

Metoda bezpośrednia: stosowana już w średniowieczu w formie nauczania mówienia w języku łacińskim. Aktualnie ogranicza się do stosowania przez nauczyciela zwrotów i sformułowań łacińskich w toku lekcji (uczeń rozumie proste zdania bez pośrednictwa języka polskiego); jest rzadko praktykowana w nauce języka łacińskiego.

Stosowana jest wówczas, gdy bez wstępnych objaśnień gramatycznych, uczeń jest w stanie zrozumieć sens zdania dzięki kontekstowi. Metoda ta kształtuje wycucie językowe i przygotowuje grunt dla właściwej analizy. Kształtuje następujące kompetencje: interpersonalne, międzykulturowe, porozumiewanie się w języku obcym, logiczne rozumowanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, kreatywność.

Metody analityczne:

- analiza gramatyczna zdania łacińskiego (hierarchia elementów zdaniowych, związki między wyrazami, funkcje różnych form wyrazów);
- analiza leksykalna: praca ze słownikami i leksykonami, objaśnianie zwrotów
- frazeologicznych;
- analiza stylistyczna, figury i tropy, szyk wyrazów.

Kształtują następujące kompetencje: porozumiewanie się w języku ojczystym, logiczne rozumowanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, kreatywność.

Metody waloryzacyjne (eksponujące):

- impresyjne (przeżywanie): uczeń wydobywa informacje z eksponowanego dzieła, wymienia wrażenia z innymi odbiorcami ekspozycji;
- ekspresyjne (wyrażanie): uczniowie sami wytwarzają lub odtwarzają wartości, jednocześnie przeżywając je (np. śpiewanie piosenki z odpowiednią interpretacją).

Kształtują następujące kompetencje: porozumiewanie się w języku ojczystym, logiczne rozumowanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, kreatywne wyrażanie poglądów i uczuć za pośrednictwem sztuki, kompetencje informatyczne.

Metoda projektów: wykonanie przez uczniów projektu na wybrany temat. Nauczyciel jest koordynatorem i organizatorem projektu (określa ramy merytoryczne), zaś zadanie jest realizowane przez grupę uczniów samodzielnie, najczęściej w dłuższym czasie.

Do realizacji projektu uczniowie zbierają dane i je opracowują. Sami też podejmują decyzję o wyborze źródeł i sposobie prezentacji. Kształtują następujące kompetencje: informatyczne, interpersonalne, logiczne rozumowanie, pozyskiwanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, inicjatywność i przedsiębiorczość, kreatywność, świadomość i ekspresja kulturalna, interkulturowość, porozumiewanie się w języku ojczystym, w zależności od sytuacji również porozumiewanie się w języku obcym.

Metoda przewodniego tekstu: wykonanie przez uczniów zadania praktycznego przy wykorzystaniu wszystkich danych i informacji na ten temat. Nauczyciel przygotowuje materiały w postaci tzw. tekstów przewodnich (teksty oryginalne, ćwiczenia, katalogi, mapy itp.); pomaga uczniom w wyborze właściwych rozwiązań. Kształtuje kompetencje: interpersonalne, logiczne rozumowanie, pozyskiwanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, inicjatywność i przedsiębiorczość, kreatywne wyrażanie poglądów i uczuć za pośrednictwem literatury.

Metoda gramatyczno-tłumaczeniowa: najstarsza z metod w nauczaniu języka łacińskiego; polega na tłumaczeniu tekstu w oparciu o prezentowany materiał gramatyczny. Kształtuje następujące kompetencje: porozumiewanie się w języku ojczystym, rozumowanie logiczne, kreatywne wyrażanie poglądów i uczuć za pośrednictwem literatury, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, kreatywność.

Metoda kognitywna: nauczyciel w trakcie zajęć odwołuje się i stale nawiązuje do nabytej uprzednio wiedzy ucznia, tak z zakresu języka ojczystego, jak łacińskiego i innych języków obcych. Kształtuje następujące kompetencje: porozumiewanie się w języku ojczystym, rozumowanie logiczne, wyciąganie wniosków, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy, kreatywność i innowacyjność.

5.3.2. Przykładowe techniki kształcenia

- inscenizacja/drama – prezentowanie krótkich scenek, dialogów, spektakli zarówno w języku łacińskim (ćwiczenia językowe), jak i po polsku (z zakresu kultury antycznej);
- gry i zabawy dydaktyczne – mogą być przygotowane przez nauczyciela lub samych uczniów; zakres – język i kultura;
- piosenka – treść piosenek wprowadza i utrwala nową leksykę; wprowadzanie tej techniki uatrakcyjnia proces dydaktyczny;

- projekty – stosowane głównie w nauczaniu kultury antycznej, ale sporadycznie wykorzystywana również w nauczaniu gramatyki i leksyki.

6. NOWATORSTWO PROGRAMU: INTERDYSCYPLINARNOŚĆ, KOMPETENCJE KLUCZOWE

W programie *Ludendo discamus!* zaleca się jak najczęstsze stosowanie korelacji międzyprzedmiotowej. Treści kształcenia dotyczące tak samego języka, jak i kultury narzucają odniesienia do języków nowożytnych, w tym polskiego, historii, biologii, geografii, filozofii, sztuki i innych. Wskazane jest zatem, aby nauczyciel prowadzący zajęcia, oprócz podstawowych kwalifikacji zawodowych, tj. studiów magisterskich w zakresie filologii klasycznej, posiadał również wykształcenie uzupełniające (np. na poziomie studiów podyplomowych) z takich dziedzin, jak polonistyka, kulturoznawstwo, historia sztuki, czy filozofia. W nauczaniu języka łacińskiego i kultury antycznej, w przeciwieństwie do dydaktyki języków nowożytnych, celem interkulturowości nie jest ułatwienie komunikacji. Jest nim doprowadzenie uczniów do zrozumienia języka w kontekście kultury, historii i tradycji jego użytkowników sprzed dwóch tysięcy lat. Niezbędne są do tego właściwie dobrane środki dydaktyczne, metody i formy pracy. Zostały one zamieszczone w programie, a ich praktyczne użycie opisano w scenariuszach lekcji. Poniżej podano wybrane przykłady.

6.1. Nowatorskie metody nauczania

Jak wynika z nazwy programu, dobrze jest uczyć się przez zabawę. Stąd moje propozycje częstego stosowania dramy na lekcjach JłiKA. Może ona przybierać formę krótkich scenek, pantomimy, dialogów etc. Pewną innowacją dla uczniów może też być stosowanie metody bezpośredniej w nauczaniu. Nie jest ona propagowana przez nauczycieli, choćby z tego względu, że w Polsce studia z zakresu filologii klasycznej nie oferują kształcenia takiej umiejętności. Ponadto celem nauczania JłiKA wg podstawy programowej jest przede wszystkim znajomość gramatyki języka łacińskiego oraz umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego. Metoda bezpośrednia, stosowana z umiarem, ułatwia osiągnięcie tego celu. Na początku zaleca się używanie zwrotów łacińskich podczas powitania i pożegnania klasy, wydawania krótkich poleceń podczas lekcji (np. *veni ad tabulam, sede etc.*), czytania tekstów z podziałem na role, czy śpiewania łacińskich piosenek (Żuchowska, 2001:78). Na dalszym etapie kształcenia można już pozwolić sobie na zadawanie pytań do tekstu w języku łacińskim i wymaganie odpowiedzi również po łacinie. Aranżowanie dialogów, czy krótkich scenek w języku łacińskim, to „wyższy stopień wtajemniczenia”, na który uczniowie chętnie przystaną, jeśli tylko nauczyciel im pomoże.

Metoda kognitywna, gdzie uczeń bazuje na już posiadanej wiedzy, jest zgodna z konstruktywistyczną koncepcją kształcenia. Połączona z dedukcją przynosi dobre efekty. Nauczyciel odwołując się do wiedzy uczniów przyczynia się do podniesienia ich poczucia wartości, gdyż rzadko zdarza się, żeby uczniowie nie posiadali żadnej bazy naukowej. Na lekcjach JŁiKA można ją stosować, np. przy wprowadzaniu nowych czasów gramatycznych, leksyki, terminologii etc. Praktyczne jej zastosowanie zostało opisane m.in. w scenariuszu Tworzenie i odmiana czasu przyszłego strony czynnej.

Metoda projektu jest już powszechnie stosowana we współczesnej dydaktyce. Uczniowie chętnie uczestniczą w projektach, zwłaszcza jeśli temat i forma są powiązane z ich zainteresowaniami. Zaletą tej metody jest m.in. fakt, że doskonale koresponduje ona z interdyscyplinarnością. Sprawdzone tematem, chętnie podejmowanym przez uczniów na lekcjach JŁiKA, jest Siedem cudów świata starożytnego. Podczas realizacji tego projektu uczniowie zdobywają wiedzę nie tylko z kultury antycznej, ale również z geografii, historii, sztuki, języków nowożytnych i literatury. Doskonałą też liczną umiejętności. Bardzo dobrym narzędziem do prowadzenia zajęć metodą projektu jest Webquest, opisany w programie nauczania w rozdziale Wykorzystanie narzędzi ITC na lekcjach JŁiKA.

Efektywną formą stosowaną na zajęciach JŁiKA jest rywalizacja. Konkursy sentencji o różnej tematyce (z tych „innych” wymienię: konkurs łacińskich sentencji o miłości, o książce, medycznych, prawniczych, ekologicznych, biblijnych), czy konkursy mitologiczne są z pewnością praktykowane przez wielu nauczycieli. Forma współzawodnictwa doskonale sprawdza się również podczas wprowadzania materiału leksykalnego, gramatycznego czy tłumaczenia tekstu. Taktyka ta, zastosowana podczas prowadzenia zajęć Wojna trojańska w historii i legendzie, została opisana w scenariuszu.

6.2. Środki dydaktyczne

Aby znaleźć atrakcyjne dla młodego odbiorcy pomoce naukowe do nauczania JŁiKA, należy przeglądać zasoby internetowe. Niestety rynek polski nie oferuje nam, nauczycielom łaciny, zbyt wiele w tym zakresie. Duży wybór filmów dydaktycznych o wysokich wartościach edukacyjnych dostępny jest na stronie internetowej You Tube. Są one łatwe w odbiorze dla uczniów, często narracja prowadzona jest językiem młodzieżowym. Proponuję wykorzystanie krótkich filmów o igrzyskach gladiatorów czy o podboju Galii przez Cezara. Można też zachęcić uczniów do nagrywania własnych filmików telefonem komórkowym. Praca domowa w takiej formie została opisana w scenariuszu Charakterystyka działalności literackiej i politycznej Gajusza Juliusza Cezara. Wykorzystanie narzędzi ITC w nauczaniu JŁiKA zostało przedstawione

w adekwatnym rozdziale programu. W tym miejscu wspomnę jedynie o aplikacjach LearnigApps oraz Zondle Zondle. Umożliwiają one tworzenie gier edukacyjnych oraz różnorodnych w formie ćwiczeń interaktywnych, niezwykle pomocnych zwłaszcza przy utrwaleniu nowego materiału leksykalno-gramatycznego. Bardzo istotną pomocą naukową w języku obcym są teksty. Trudno jest rozbudzić zainteresowanie, pracując na tekstach trywialnych i powierzchownych. Tekstów preparowanych do nauczania JłiKA jest dużo. Dostępne są w wielu podręcznikach i spełniają standardy początkowego nauczania łaciny. Nowoczesne, w formie dialogów, oferuje podręcznik *Disce Latine* (Mohort-Kopaczyński, Wikarjakówna, 1999). Inaczej rzecz się ma, kiedy chodzi o teksty oryginalne bądź dostosowane tematyką do prowadzonych zajęć. Trudno jest znaleźć dobry tekst, ćwiczący poznane na lekcji umiejętności dotyczące łacińskiej terminologii anatomicznej czy prawniczej. Oczywiście możemy wówczas sięgać do podręczników dla studentów, albo też opracować teksty własne. Oryginalne dzieła pisarzy antycznych znajdziemy na stronie cyfrowej biblioteki Perseus Digital Library, a ich przekłady polskie w Bibliotece Akademii Teologii Katolickiej. Warto też zachęcić uczniów do zaglądania na stronę łacińskiej Wikipedii. W załączonych scenariuszach często zaleca się uczniom szukanie informacji w tym źródle.

6.3. Recepcja języka łacińskiego i kultury antycznej w świecie współczesnym. Elementy korelacji międzyprzedmiotowej

Recepcja twórczości artystycznej i literackiej starożytnych w świecie współczesnym jest bardzo ważnym aspektem w nauczaniu JłiKA. Ukazuje ona bowiem aktualność ich osiągnięć oraz nieprzerwaną obecność tradycji greckiej i rzymskiej w wielu dziedzinach życia. Uczniowie chętnie szukają tych odniesień w „swoich” źródłach, np. grach komputerowych, filmach, muzyce czy literaturze młodzieżowej. Jako pomoce naukowe przy recepcji treści antycznych mogą posłużyć fragmenty filmów „Matrix”, „Gladiator”, „Troja”, „Asterix i Obelix”, seria książek o Harrym Potterze, utwory muzyczne „Lekcja historii klasycznej”, „Stabat Mater”, „Ave Maria”. Niektóre z nich zostały wykorzystane w scenariuszach załączonych do programu *Ludendo discamus!*. Przekłady dzieł współczesnych pisarzy na łacinę budzą często kontrowersje. A przecież właściwie spożytkowane, mogą być dla uczniów atrakcyjnym środkiem dydaktycznym. Scenariusz lekcji Wprowadzenie leksyki dotyczącej magii na podstawie łacińskiego przekładu powieści J.K. Rowling „*Harrius Potter et philosophi lapis*” jest przykładem lekcji bazującej na łacińskim tłumaczeniu powieści anglojęzycznej. Również literatura polska doczekała się translacji na język starożytnych Rzymian. Wiersze Tuwima w wersji łacińskiej zostały opublikowane w czasopiśmie „*Języki Obce w Szkole*” (Żuchowska, 2006:241). Związki języków nowożytnych z leksyką i gramatyką łacińską uczniowie wskazują na każdej lekcji, na której wprowadzany jest nowy materiał. Oto kilka proponowanych ćwiczeń:

- Przeczytaj bilingwiczny fragment *Epistulae ad Lucilium*. Napisz polskie i angielskie odpowiedniki łacińskich słów: *damnosus*, *spectaculum*, *crudelis*, *inhumanus*, *lusus*, *miseriordia*, *homicidium*, *scutum*, *spectator*, *interfactor*, *victor*, *mors*.
- Dokonaj intersemiotycznego przekładu opowiadki „*De leone et Androclo*”, np. w formie krótkiej inscenizacji w języku polskim lub angielskim. Wskazanie na język angielski nie jest tutaj przypadkowe. Więcej na ten temat zamieszczono w scenariuszu Tłumaczenie zdań zawierających konstrukcję *ablativus absolutus*.

6.4. Przykłady korelacji międzyprzedmiotowej na lekcjach JłiKA

Lekcje JłiKA można prowadzić w korelacji z nauczycielami innych przedmiotów. Przykładowe zajęcia zostały opisane w programie w scenariuszu pt. *Apud medium, Beim Arzt* – ćwiczenia utrwalające łacińską i niemiecką terminologię anatomiczną. Inne proponowane połączenia to prowadzone z nauczycielem biologii zajęcia nt. łacińskiej terminologii anatomicznej, zoologicznej, czy taksonomii gatunku *homo sapiens*, z nauczycielem historii zajęcia nt. form ustrojowych w starożytnej Grecji i Rzymie, podbojów Cezara, wojny trojańskiej, igrzysk gladiatorских, z nauczycielem geografii lekcje o cudach świata starożytnego, łacińskich nazwach współczesnych miast, z nauczycielem języka polskiego zajęcia na temat teatru antycznego, przekładów dzieł starożytnych na język polski, czy dotyczących wybranych polskich twórców literatury piszących w języku łacińskim.

Do przeprowadzenia zajęć JłiKA można też zaaranżować przestrzeń biblioteczną. Prawie każda szkoła dysponuje czytelnią znajdującą się przy bibliotece szkolnej, często wyposażoną w stanowiska komputerowe. Prowadzenie w takiej scenerii lekcji na temat funkcji bibliotek starożytnych na pewno przyczyni się do lepszego zapamiętania treści. Nauczyciel bibliotekarz zapozna uczniów z zasobami bibliotecznymi, zwłaszcza dotyczącymi starożytności oraz opowie o zadaniach i funkcjach współczesnych bibliotek. Prezentacja książek dotyczących literatury przedmiotu może być zachętą do ich przeczytania. Opis tych zajęć został zamieszczony w scenariuszu *Biblioteki*, książki oraz materiały pisarskie w starożytnej Grecji i Rzymie. Doskonałą okazją uzupełnienia i utrwalenia wiadomości z zakresu kultury antycznej jest uczestnictwo w lekcjach muzealnych, np. w Muzeum Archeologicznym czy Muzeum Sztuki. Stwarza to okazję bezpośredniego kontaktu z zabytkami sztuki starożytnej oraz unaocznia ich recepcję w epokach późniejszych.

6.5. Kompetencje kluczowe

Bazą teoretyczno-naukową programu Ludendo discamus! jest konstruktywistyczna koncepcja kształcenia, której założenia sprzyjają kształtowaniu kompetencji kluczowych.

Ich wielką zaletą jest to, że nie odnoszą się do jednej dziedziny nauki, lecz mają charakter interdyscyplinarny. Podczas zajęć JLiKA, gdzie międzyprzedmiotowość jest nieodzownym elementem, tworzone są doskonałe warunki do kształtowania kompetencji. Ten praktyczny aspekt lekcji jest bardzo istotny. Umiejętności współpracy i rozwiązywania problemów, komunikacji, operatywności to tylko nieliczne, które umożliwiają sprawne funkcjonowanie na rynku pracy. Wszystkie są równoważne i mają jednakową przydatność w dalszym życiu. Efektywność ich wdrażania na lekcji jest uzależniona od stosowanych metod, form pracy oraz stosowanych środków dydaktycznych. Metody i techniki nauczania w kontekście kształtowania kompetencji kluczowych zostały opisane w osobnym rozdziale programu nauczania. Poniżej przedstawiono wpływ form pracy na rodzaj kształtowanej kompetencji, a także powiązanie etapów lekcji z rozwijaniem kompetencji kluczowych.

Forma grupowa sprzyja doskonaleniu konstruktywnej dyskusji, argumentowania i porozumiewania się. Kształtuje kompetencje interpersonalne, przygotowujące do uczestnictwa w życiu społecznym.

Forma indywidualna wdraża do samodzielności, kształtuje umiejętność rozumienia, analizowania i wyciągania wniosków, zdobywania i wykorzystywania informacji. Kształtuje kompetencje pozyskiwania, przetwarzania i przyswajania nowej wiedzy oraz rozwijania umiejętności.

Forma zbiorowa uczy tolerancji dla odmienności, komunikacji i argumentowania. Kształtuje kompetencje porozumiewania się, mediacji i rozumienia różnic kulturowych i społecznych.

Lekcje JLiKA powinny być tak zaplanowane, aby kształcenie kompetencji było powiązane z ich etapami.

Etap I: Odwołanie się do wcześniejszej wiedzy uczniów, na bazie której będzie tworzona „nadbudowa” z nowych treści kształcenia. Kształtowane są kompetencje komunikacji, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli i faktów, logicznego myślenia, wnioskowania, kreatywnego wyrażania swoich poglądów.

Etap II: Prezentowanie nowych treści. KształtujeKształtują się kompetencje przetwarzania i przyswajania nowej wiedzy, świadomego i konsekwentnego uczenia się, logicznego myślenia, wnioskowania.

Etap III: Utrwalenie nowej wiedzy. Kształtowane kompetencje to: zarządzanie informacjami, praktyczne wykorzystania poznanych pojęć, struktur, współpraca, zajmowanie własnego stanowiska, kreatywność, innowacyjność, operatywność, rozwiązywanie problemów.

Etap IV: Podsumowanie i ewaluacja. Sprzyja doskonaleniu odpowiedzialności za własną naukę, wyciąganiu wniosków, samooceny.

Uczniowie przez cały tok zajęć są motywowani i zachęceni do aktywności, generowania pomysłów i kreatywności. Również praca domowa powinna być kontynuacją tych działań. Ma ona stwarzać okazję do kształtowania postaw i umiejętności. Podczas wykonywania zadań domowych uczeń powinien pozyskiwać i przetwarzać wiedzę, wdrażać się do logicznego myślenia, wnioskowania etc. Kształtowanie kompetencji kluczowych podczas wybranych lekcji JLiKA zostało opisane w załączonych scenariuszach.

7. KONTROLA I OCENA PRACY UCZNIÓW

Program Ludendo discamus! proponuje poniższe typy kontroli oraz przedstawia sposoby ich oceniania.

7.1. Typy kontroli

7.1.1. Kontrola bieżąca:

wypowiedzi ustne, prezentacja rozwiązane zadania (wykonanego w klasie lub w domu), aktywność na zajęciach, prace pisemne (krótkie formy kontrolne, tzw. „kartkówki”, sprawdziany, testy), udział w konkursach i innych formach aktywności szkolnej i pozaszkolnej.

7.1.2. Kontrola okresowa:

- praca pisemna obejmująca treści semestralne z języka i kultury oraz przekład tekstu,
- projekt edukacyjny wykonany indywidualnie lub w grupie.

7.2. Ocenianie

7.2.1. Kontrola bieżąca

7.2.1.1. Wypowiedź ustna:

podczas oceniania wypowiedzi ustnej ucznia należy zwracać uwagę nie tylko na treści merytoryczne, ale również stylistykę oraz stosowanie ze zrozumieniem łańciskiej terminologii.

7.2.1.2. Aktywność na lekcji:

ocenę za aktywność na lekcji nauczyciel wystawia maksymalnie trzy razy w semestrze. Odbywa się to na lekcji; ocenianie połączone jest z komentarzem nauczyciela (najczęściej ustnym).

7.2.1.3. Zadanie lekcyjne lub domowe:

pisemne zadania powinny być odrabiane w zeszyte przedmiotowym, którego posiadanie i prowadzenie jest bezwzględnie wymagane. Podlegają ocenie wówczas, gdy nauczyciel podczas ich zadawania poinformuje przekład tekstu.

7.2.1.4. Prace pisemne:

krótkie (kartkówki) obejmują treści maksymalnie z trzech ostatnich zajęć. Mogą być przeprowadzone bez wcześniejszego poinformowania uczniów. Prace dłuższe (sprawdziany) muszą być uprzednio zapowiedziane; obejmują treści z całego działu (np. *coniunctivus*). Oceny z prac pisemnych są wystawiane zgodnie z zasadami Przedmiotowych Kryteriów Oceniania.

7.2.1.5. Udział w konkursach i innych formach aktywności szkolnej i pozaszkolnej:

oceniany jest zgodnie z odpowiednim zapisem w statucie szkoły, dotyczącym Wewnątrzszkolnych Kryteriów Oceniania. W zależności od osiągniętych efektów uczniowie za działania wykraczające poza obowiązujące treści otrzymują oceny w skali od celującej do dobrej. Oceny za aktywność, zadania domowe czy krótkie formy kontrolne można zastąpić systemem punktowym lub plusami i minusami, których określona liczba przekłada się na ocenę. W sali lekcyjnej w widocznym miejscu należy wywiesić kryteria przeliczania punktów/plusów na ocenę, aby każdy uczeń miał do nich dostęp.

7.2. 2. Kontrola okresowa

7.2.2.1. Semestralna praca pisemna:

jest pisana w każdym semestrze. Zawiera materiał z zakresu języka i kultury podany przekrojowo. Kryteria oceny pracy semestralnej powinny uwzględniać hierarchię treści i umiejętności, które chcemy poddać kontroli, mając na względzie przede wszystkim cele ogólne kształcenia. Np. nie możemy proponować więcej punktów za tłumaczenie zdań z języka polskiego na łacinę, niż z języka łacińskiego na polski, ponieważ celem ogólnym kształcenia z przedmiotu język łaciński i kultura antyczna jest umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego. Inne umiejętności mają znaczenie tylko wówczas, gdy prowadzą do osiągnięcia celu głównego. Praca semestralna powinna mieć formę zbliżoną od ćwiczeń, które uczniowie wykonują podczas zajęć. Uczniowie muszą mieć podane kryteria oceny pracy.

7.2.2.2. Projekt edukacyjny:

w grupowej pracy nad projektem każdy uczeń jest oceniany za wykonanie częściowego zadania, składającego się na cały projekt. Przy ocenie projektu uwzględnia się wkład pracy uczniów, ich zaangażowanie i umiejętności pracy w zespole.

7.2.3. Obszary aktywności a wymagania edukacyjne na poszczególne oceny

1. ocena
2. ilość wymaganego materiału podana procentowo zgodnie z WKO
3. obszary aktywności:
 - a. rozumienie
 - b. czytanie
 - c. pisanie

1. celujący; 2. 96 – 100; 3. a) bez przygotowania rozumie i analizuje teksty zamieszczone w podręczniku oraz w wybranych materiałach uzupełniających; b) bezbłędnie czyta ze zrozumieniem, teksty zamieszczone w podręczniku oraz w wybranych materiałach uzupełniających; c) pisze poprawnie w języku łacińskim nie popełniając błędów;

1. bardzo dobry; 2. 86 – 95; 3. a) rozumie i analizuje pod względem gramatycznym i składniowym teksty zamieszczone w podręczniku; b) swobodnie czyta ze zrozumieniem teksty zamieszczone w podręczniku; c) pisze poprawnie w języku łacińskim nie popełniając w zasadzie błędów;

1. dobry; 2. 71 – 85; 3. a) rozumie i analizuje teksty zamieszczone w podręczniku przy niewielkiej pomocy nauczyciela; b) z nielicznymi błędami czyta ze zrozumieniem teksty z podręcznika; c) popełnia nieliczne błędy ortograficzne w pisowni łacińskiej;

1. dostateczny; 2. 51 – 70; 3. a) rozumie i analizuje teksty podręcznikowe przy zaangażowaniu ze strony nauczyciela; b) czyta teksty zamieszczone w podręczniku popełniając błędy; c) pisze mało poprawnie w języku łacińskim;

1. dopuszczający; 2. 35 – 50; 3.a) rozumie teksty podręcznikowe przy dużym ukierunkowaniu ze strony nauczyciela; nie dokonuje analizy; b) czyta teksty zamieszczone w podręczniku popełniając liczne błędy; c) pisze w języku łacińskim z licznymi błędami ortograficznymi;

1. niedostateczny; 2. 0 – 34; 3. odpowiedź nie spełnia wymagań podanych powyżej kryteriów ocen pozytywnych.

Wymagania edukacyjne ulegają modyfikacji w sytuacji ucznia upośledzenia umysłowego.

7.2.4. Wystawianie ocen semestralnych:

ocena końcowa (śródroczna i roczna) jest podsumowaniem pracy ucznia w ciągu semestru/roku. Jest obliczana na podstawie ocen cząstkowych zgodnie z Wewnątrzszkolnymi Kryteriami Oceniania.

7.2.5. Ocenianie wspierające:

jest stosowane zwłaszcza wobec uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Nauczyciel gromadzi w trakcie nauczania informacje o przebiegu procesu dydaktycznego u uczniów. Po ich zebraniu i analizie ustala strategię postępowania w celu podniesienia wyników kształcenia. Ocenianie to ma za zadanie motywować uczniów przez dostarczenie konstruktywnej informacji zwrotnej, a dzięki temu ułatwić im proces zdobywania wiedzy. Podczas zajęć JłiKA nauczyciel powinien:

- omówić kryteria oceniania,
- permanentnie monitorować proces kształcenia,
- udzielać uczniom informacji zwrotnej na temat ich wiedzy,
- dawać konstruktywne wskazówki dotyczące wzrostu efektywności ich uczenia się,
- zauważać i doceniać osiągnięcia uczniów,
- proces oceniania połączyć z samooceną ucznia i oceną koleżeńską.

Zgodnie z konstruktywistyczną koncepcją kształcenia ocenianie nie może opierać się na brakach. Oprócz nauczyciela w procesie oceniania uczestniczą również uczniowie i ich rodzice. Ci ostatni informowani są na bieżąco o postępach dziecka w nauce i mają możliwość wpływu na wybór metod oceniania. Przy ocenie uwzględnia się możliwości psychofizyczne ucznia, warunki środowiskowe, czynniki szkolne etc. Ocena wspierająca może mieć formę stopnia, jak ocena postępów w nauce, ale częściej występuje ona pod postacią informacji zwrotnej od nauczyciela czy innego ucznia. Jeśli w zajęciach języka łacińskiego i kultury antycznej będą uczestniczyli uczniowie ze SPE, ocenianie wspierające będzie niezbędnym elementem procesu monitorowania ich osiągnięć.

7.2.6. Samoocena i ocena koleżeńska na lekcjach JłiKA

W ocenianiu wspierającym bardzo dobre efekty przynosi samoocena uczniów oraz ocena koleżeńska. Należy wprowadzać ją regularnie, żeby uczniowie przywykli do oceniania siebie nawzajem i nauczyli się to robić. Początkowo nauczyciel powinien weryfikować wszystkie oceny, później może robić to wyrywkowo. Sprawdzonej techniką jest też pisanie oceny koleżeńskiej w parach dla innej pary. Uczniowie mają wówczas możliwość skonsultowania oceny. W obydwu formach oceniania – ocenie koleżeńskiej i samoocenie, nie wolno stosować krytycznych komentarzy. Wyniki samooceny nie muszą być dokonywane ani omawiane na forum klasy. Przeprowadzona pisemnie jest bardziej rzetelnym źródłem informacji. Przy tego typu ocenianiu trzeba cały czas pamiętać, że nie ma ono nic wspólnego z ocenianiem sumatywnym. Nauczyciel otrzymuje jedynie (albo „aż”) informację zwrotną o pracy uczniów, a dodatkowo osiąga cele wychowawcze przygotowujące uczniów do dorosłego życia.

7.2.6.1. Techniki samooceny

Proponowane techniki pełnią podwójną funkcję: dzięki nim uczeń dokonuje refleksji na temat swojej wiedzy, a nauczyciel otrzymuje wyniki ewaluacji swojej pracy.

Światła drogowe. Uczniowie sygnalizują jakość wykonania zadania kolorem kartki, którą kładą obok, na ławce. Kolory odpowiadają sygnalizacji świetlnej: czerwony komunikuje brak lub poważne wątpliwości, żółty – niepełne wykonanie, zielony – satysfakcjonujące. Następnie uczniowie łączą się w grupy tak, aby w każdej znajdował się uczeń z zieloną kartką. Wyjaśnia on pozostałym, jak należy poprawnie wykonać zadanie.

Podnoszenie rąk. Jest to bardzo prosta technika, niewymagająca od nauczyciela i uczniów przygotowania żadnych materiałów. Nauczyciel po omówieniu danego

zagadnienia prosi, aby podnieśli rękę uczniowie, którzy wszystko zrozumieli. Otrzymując natychmiastową informację zwrotną nauczyciel wie, jaką taktykę obrać w kontynuowaniu zajęć.

Pytania. Pytania w formie pisemnej nauczyciel zadaje na końcu lub na początku lekcji. Mogą się one odnosić do treści merytorycznych, stopnia trudności, atmosfery na lekcji itp.

Ciekawą inicjatywą jest zadanie uczniom pytań na początku lekcji, po podaniu tematu, co już

Zdania podsumowujące. Podobną do powyższej jest technika polegająca na dokańczaniu zdań, które nauczyciel rozdaje uczniom na rozpoczęcie lub zakończenie lekcji. Odpowiednio sformułowane mogą dostarczyć nauczycielowi wiele wartościowych informacji, niezbędnych w planowaniu strategii kształcenia.

Rozwiązanie problemu. Na początku lekcji nauczyciel zleca zadanie do wykonania, np. rozdaje kartki z wydrukowanym zdaniem, z poleceniem uzupełnienia luk odpowiednią formą czasownikową/rzeczownikową. Wykonanie tego zadania wymaga wiedzy i umiejętności, które uczniowie nabędą na danej lekcji, zatem ćwiczenie nie może być przez nich poprawnie wykonane. Nauczyciel informuje, że pod koniec zajęć na pewno poprawnie wykonają to zadanie. Po przeprowadzonych zajęciach rozdaje ponownie kartki. Wówczas uczniowie z całą świadomością wykonują zadanie, czując przy tym satysfakcję z nowo nabytej wiedzy.

Plusy i minusy. Pod koniec lekcji nauczyciel rozdaje uczniom kartki w kolorze zielonym i czerwonym. Poleca, aby na kartkach zielonych napisali, co z przekazanych treści oceniają jako wartościowe, warte zapamiętania, a na czerwonych, co uważają za zbędne. Warto na następnej lekcji omówić z uczniami wyniki tej ewaluacji, zwłaszcza że nie zawsze system wartości uczniów i nauczycieli jest zbieżny.

7.2.7. Ocenianie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Ocenianie uczniów ze SPE jest elementem strategii edukacji włączającej, której został poświęcony osobny rozdział programu nauczania *Ludendo discamus!*. Celem tego oceniania jest nie tyle uzyskanie informacji na temat postępów w nauce ucznia, co wspieranie go w rozwoju. Zanim uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi będzie poddany ocenie szkolnej, należy określić jego możliwości psychofizyczne i potrzeby rozwojowe oraz poznać umiejętności „wejściowe”, które warunkują dalsze osiągnięcia. Najbardziej odpowiednie dla wrażliwości uczniów ze SPE będzie ocenianie wspierające. Pozwoli ono na pełne uczestnictwo ucznia w procesie

uczenia się. Wartością dodaną będzie wykształcenie u pozostałych uczestników zajęć kompetencji interpersonalnych oraz zachowań empatycznych. Praca z uczniem ze SPE wymaga empatii ze strony nauczyciela. Często uczniowie ci mają kompleksy, zahamowania, są w stanie stresu. Należy szanować ich indywidualność. Taki sposób oceniania, rozumiany jako pozytywny komunikat o poziomie wykonania zadania, wpływa korzystnie na motywację wewnętrzną uczącego się i zachęca do podejmowania dalszych wysiłków oraz do pokonywania trudności. Wybrany przykład oceny pracy ucznia ze SPE (ADHD) na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej został omówiony w scenariuszu lekcji Wprowadzenie łacińskiej terminologii anatomicznej.

7.2.8. Komunikowanie o ocenach uczniów i rodziców

Oceny są jawne dla uczniów i ich rodziców. Informację na temat wystawionej oceny oraz jej wartości (w sytuacji średniej ważonej) uczeń otrzymuje na bieżąco od nauczyciela. Jeśli szkoła dysponuje dziennikiem elektronicznym, wówczas rodzice mają codziennie wgląd w oceny dziecka. Za pomocą dziennika może również odbywać się elektroniczna komunikacja między nauczycielami i rodzicem oraz między nauczycielem i uczniem. Ponadto kilka razy w semestrze odbywają się konsultacje lub zebrania nauczycieli z rodzicami. Wówczas rodzice mają możliwość rozmowy z nauczycielami wszystkich przedmiotów. Atrakcyjną formą kontaktu ze środowiskiem rodziców jest zorganizowanie z uczniami imprezy szkolnej, w której rodzice będą uczestniczyć, np. w charakterze widzów. Mogą to być cykliczne Spotkania z kulturą antyczną, Dni Języków Obcych, konkursy mitologiczne, sentencji, recytatorskie etc. Takie spotkania sprzyjają budowaniu pozytywnych relacji, kształtują u uczniów poczucie własnej wartości, zaś dla rodziców i nauczycieli są powodem do dumy z osiągnięć podopiecznych.

8. DOSTOSOWANIA WYMAGAŃ EDUKACYJNYCH DO MOŻLIWOŚCI PSYCHOFIZYCZNYCH WYNIKAJĄCYCH Z INDYWIDUALNYCH POTRZEB UCZNIÓW NA LEKCJACH JĘZYKA

Zgodnie z wytycznymi Unii Europejskiej w polskim szkolnictwie obowiązuje model edukacji włączającej. Aby uczniowie ze SPE uczestniczyli w pełni w procesie dydaktycznym, nauczyciele poszczególnych przedmiotów powinni dostosować wymagania edukacyjne, formy i metody pracy pod kątem indywidualnych potrzeb uczniów. Poniżej przedstawiono propozycję takich dostosowań na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej.

8.1. Niepełnosprawność

8.1.1. Uczniowie niedowidzący

- usadowienie ucznia blisko tablicy/ekranu;
- dostarczanie materiałów tekstowych zapisanych powiększoną czcionką, na pastelowych kartkach, z większymi przerwami między wersami lub w wersji do odsłuchu (np. audiobook);
- odpowiednie oświetlenie sali;
- ograniczenie ilości materiałów do czytania; nie należy wymagać, by uczeń czytał głośno przy klasie nieznaną mu tekst;
- częsty kontakt werbalny z uczniem;
- wydłużenie czasu na prace pisemne oraz prace z tekstem (tłumaczenie);
- umożliwienie korzystania ze sprzętu ułatwiającego lepsze widzenie (komputer, lupa itp.);
- na życzenie ucznia egzekwowanie wiadomości w formie ustnej, zamiast pisemnej.

8.1.2. Uczniowie słabosłyszący

- usadowienie ucznia blisko źródła dźwięku, z uczniem zdolnym, chętnym do udzielania pomocy;
- stworzenie odpowiednich warunków akustycznych w sali lekcyjnej;
- podczas przekazywania treści należy zwracać się w stronę ucznia; mówić/czytać wyraźnie, głośno i powoli; pytać, czy dobrze słyszy i rozumie;
- jeśli przekazywany materiał jest obszerny, należy dostarczyć go uczniowi w wersji drukowanej;
- częste stosowanie wizualizacji;
- zastąpienie wykonywania przez ucznia ćwiczeń „ze słuchu” innymi;
- wydłużenie czasu na odpowiedzi ustne.

8.2. Niedostosowanie społeczne

- usadowienie ucznia blisko nauczyciela;
- zwracanie się po imieniu;
- utrwalanie pozytywnych wzorców przez pochwałę;
- nieomawianie niewłaściwych zachowań na forum klasy;
- przekazywanie krótkich komunikatów; posługiwanie się prostym językiem;
- w razie potrzeby dzielenie pracy do wykonania na etapy;
- jasne określanie wymagań i konsekwentne ich przestrzeganie.

8.3. Szczególne uzdolnienia

- indywidualizacja nauczania;
- dostarczanie dodatkowych materiałów i ćwiczeń o zwiększonym stopniu trudności, do pracy na lekcji i w domu;
- stawianie wyzwań intelektualnych, np. zlecenie przygotowania przez ucznia projektu edukacyjnego na wskazany temat;
- powierzanie odpowiedzialnych ról w pracy w grupie;
- zachęcanie do udziału w konkursach tematycznych oraz w Olimpiadzie Języka Łacińskiego; pomoc w przygotowaniu się do konkursów i Olimpiady.

8.4. Specyficzne trudności w uczeniu się (dysgrafia, dysortografia, dysleksja)

- umożliwienie pisania na komputerze;
- akceptowanie pisma drukowanego;
- nieuwzględnianie w ocenie błędów ortograficznych; ocenianie treści, nie formy;
- umożliwienie egzekwowania wiadomości w wybranej przez ucznia formie (ustnej lub pisemnej);
- dostarczanie materiałów tekstowych w formie przejrzystej, pisanych powiększoną czcionką;
- ograniczenie ilości materiałów do czytania/pisania; nie należy wymagać, by uczeń z dysleksją czytał głośno przy klasie nieznaną mu tekst;
- wydłużenie czasu pracy wykonywanych zadań;
- systematyczna kontrola wykonanych ćwiczeń/poleceń, małych partii materiału.

8.5. Zaburzenia komunikacji językowej (afazja)

- przewaga egzekwowania wiadomości w formie pisemnej;
- unikanie odpytywania z zaskoczenia, uprzedzenie o ewentualności odpytywania;
- niewymaganie głośnego czytania przy klasie;
- wydłużenie czasu na odpowiedź;
- nieuwzględnianie w ocenie błędów w artykulacji, akcentowaniu itp.

8.6. ADHD

- usadowienie ucznia blisko nauczyciela z dala od okna, ze spokojnym uczniem;
- zlecenie dodatkowych prac wymagających koncentracji;
- dzielenie długich zadań na mniejsze części (np. tekst do tłumaczenia należy podzielić na akapity);
- regularne sprawdzanie wykonach zadań;
- nieodpytywanie, gdy uczeń jest w stanie nadaktywności.

8.7. Choroba przewlekła

- umożliwienie zaliczenia materiału w dogodnych terminach; rozłożenie na mniejsze partie;
- zapoznanie pozostałych uczniów z sytuacją i uwrażliwienie ich na potrzeby chorego;
- wdrażanie do aktywności i samodzielności;
- organizowanie pomocy koleżeńskiej w celu uzupełnienia braków w nauce.

8.8. Niepowodzenia edukacyjne

- usadowienie ucznia blisko nauczyciela, ze zdolnym uczniem, chętnym do współpracy;
- wzbudzenie zainteresowania przedmiotem poprzez częste włączanie anegdot, ciekawostek etc.;
- stosowanie zróżnicowanych form i metod pracy;
- zachęcanie do aktywności na lekcji; stosowanie wzmocnień słownych;
- angażowanie do dodatkowych aktywności (np. zaktywizowanie ucznia do uczestnictwa w przedstawieniu, akcji, konkursie);
- organizowanie pomocy koleżeńskiej w celu uzupełnienia braków w nauce.

8.9. Trudności adaptacyjne związane z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego

- organizowanie stałej pomocy koleżeńskiej;
- usadowienie ucznia z kolegą chętnym do współpracy;
- zachęcanie do prezentacji ciekawostek o kulturze swojego kraju;
- odwoływanie się do podobieństw w języku i gramatyce między rodzimym językiem ucznia a łaciną i językiem polskim;
- rozłożenie egzekwowania wiadomości w formie wygodnej dla ucznia; w razie potrzeby rozłożenie na mniejsze partie;
- dbanie o przyjazną atmosferę i właściwe kontakty z innymi uczestnikami zajęć.
- Uwaga: Bez względu na rodzaj SPE nauczyciel powinien:
 - stosować indywidualizację oceniania;
 - zróżnicować ćwiczenia na lekcji (np. opracować indywidualne karty pracy), zadania na sprawdzianie oraz prace domowe;
 - stosować różnorodne formy i metody pracy z przewagą metod aktywizujących;
 - włączać uczniów ze SPE w aktywne życie zespołu klasowego (np. powierzać im ważne role w trakcie wykonywania zadań).

9. MONITOROWANIE OSIĄGNIĘĆ I ZAŁOŻONYCH CELÓW PROGRAMU

Monitorowanie działań związanych z realizacją wymagań jego odbiorców powinno odbywać się w trakcie wdrażania programu. Proponuje się, aby osiągnięcia uczniów mierzyć za pomocą testów diagnostycznych przeprowadzanych po każdym roku oraz po całym cyklu kształcenia. Poniżej dołączono przykładowy test diagnozujący osiągnięcia edukacyjne uczniów po czterech latach nauczania. Danych do analizy całego procesu dydaktycznego, nie tylko osiągnięć uczniów, dostarczą ankiety, kwestionariusze, obserwacja etc. Ta ostatnia doskonale sprawdzi się przy pomiarze umiejętności wynikających z kształtowania kompetencji kluczowych. Może być też stosowana w celu uzupełnienia wyników otrzymanych z ankiet i kwestionariuszy. Jedną z jej zalet jest to, że nauczyciel przez obserwację uczniów otrzymuje natychmiastową informację zwrotną. Może zatem podjąć bezzwłocznie działania w celu poprawy sytuacji.

9.1. Test z języka łacińskiego i kultury antycznej badający osiągnięcia nauczania po czteroletnim cyklu kształcenia

1. Połącz rzeczownik manus z przymiotnikiem pulcher, pulchra, pulchrum zachowując rodzaj, liczbę i przypadek. Nie wszystkie elementy muszą być wykorzystane:

- a. manuum
- b. manus c. manibus d. manui e. manum A. pulchram B. pulchrum C. pulchribus D. pulchris E. pulchrae F. pulchrarum G. pulchras

2. Uzupełnij zdania wybraną formą słowa podanego w nawiasie:

In portu naves sunt (nonae, novem, nona). Properavimus in Graeciam monumenta antiqua (spectare, spectatum, spectandum). Vos habeo. (beato, beatos, beatum).

3. Zaznacz poprawne tłumaczenie:

moniti sunt a. upominają b. będą upominani c. zostali upomnieni

libris lectis a. po przeczytaniu książek c. czytając książki d. gdy książki są czytane

pisces emendi sunt a. ryby zostały kupione b. trzeba kupić ryby c. że ryby zostały kupione

est tibi frater? a. czy to jest twój brat? b. czy masz brata? c. czy twój brat jest tutaj?

4. Zaznacz właściwą odpowiedź, która zachowuje znaczenie zdania wyjściowego:

Scio tu discipulus meus es = Scio tea. discipulus meus esse b. discipulum meum sunt

c. discipulum meum esse

Pater altior quam mater est = Pater altior... a. matri est b. matre est c. matrum est

Ursi validi esse dicuntur = Ursos validos ... a. sunt dicere b. esse dicere c. esse dicunt

5. Formom czasownika amare przyporządkuj formy czasownika mittĕre zachowując tryb, czas, stronę i liczbę. Nie wszystkie elementy muszą być wykorzystane:

a. amabamus b. amabatur c. amavisse d. ames e. ama f. amati erant

A. mitte B. mitti C. mittas D. mittetur E. mittebamus F. missi erant G. miserant H. misisse

6. Zaznacz literą V prawdę, zaś literą F fałsz przy nazwach zdań podrzędnych:

Operam dabo, te videam. przyzwalające

In theatrum properavimus, ut spectaculum spectaremus. celowe

Oculi dolent, cum fumus molestus sit. przyczynowe

7. Dokończ zdania:

Łacińska nazwa pierwiastka żelaza, to Pierwszy dzień każdego miesiąca w kalendarzu rzymskim nazywał się Słowo oligarchia oznacza Wybitny rzymski mówca i filozof, żyjący w II/I w. p.n.e., nazywał się

8. Zaznacz prawidłowe odpowiedzi:

Skene w teatrze greckim była to a. przebieralnia b. widownia c. scena

Rostra znajdująca się na Forum Romanum, to a. świątynia b. mównica c. kolumna
Aquila, to łaciński odpowiednik polskiej nazwy a. słonia b. ręki c. sędziego

Chryzelefantyna to technika, którą stosował w swej pracy starożytny a. lekarz b. poeta

c. rzeźbiarz

9. Połącz nazwy własne z ich opisem. Nie wszystkie elementy muszą być wykorzystane:

a. ojciec medycyny starożytnej b. miejsce rozwoju kultury minojskiej c. heros grecki, który wyczyścił stajnię Augiasza d. miejsce walk gladiatorów w starożytnym Rzymie

A. Herakles B. Kreta C. Priam D. Hipokrates E. Colosseum

10. Zaznacz V(erum) zdania prawdziwe, zaś F(alsum) zdania fałszywe:

Jedną z cech charakterystycznych rzeźby archaicznej była statyka. Pierwszą reformę kalendarza w starożytności przeprowadził cesarz Konstantyn Wielki. W starożytnym Rzymie chłopiec, po osiągnięciu wieku męskiego, wdziawał togę virilis. Herodot był starożytnym historiografem rzymskim.

11. Przyporządkuj sentencjom i paremiom ich polskie odpowiedniki. Nie wszystkie elementy muszą być wykorzystane.

a. Errare humanum est. b. In dubio pro reo. c. Carpe diem. d. Lex retro non agit.

A. W razie wątpliwości na korzyść oskarżonego. B. Biedny – rzecz święta.

C. Korzystaj z chwili. D. Prawo nie działa wstecz E. Błądzenie jest rzeczą ludzką

Punktacja: zadanie- liczba punktów: 1- 5; 2 – 3; 3 – 4; 4 – 3; 5 – 6; 6 – 3; 7 – 4; 8 – 4; 9 – 4; 10 – 4; 11- 4

Kryteria ocen: ocena – liczba punktów: celujący – 44 – 43; bardzo dobry – 42 – 39; dobry – 38 – 32; dostateczny – 31 – 23; dopuszczający 22 – 16; niedostateczny – 15 – 0

9.1.1. Analiza i działania naprawcze

Analiza wyników pod względem poszczególnych umiejętności unaoczni nauczycielowi, z którymi z nich dana klasa ma największe problemy. Nauczyciel powinien w następnym roku nauczania podjąć działania w celu doskonalenia tych umiejętności, które wypadły najslabiej, po czym przeprowadzić kolejny test z naciskiem na te właśnie umiejętności. Aby przekonać się, czy działania naprawcze przyniosły skutek, winien dokonać analizy porównawczej wyników obu testów.

10. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluację programu należy rozpocząć od diagnozowania potrzeb, oczekiwań i możliwości jego odbiorców. Działania te powinny odbyć się w warunkach szkolnych, przez nauczyciela realizującego program. Na początku roku szkolnego należy zatem przeprowadzić wśród uczniów rozpoznanie jedną z wymienionych metod: obserwacja, rozmowa/wywiad, ankieta/kwestionariusz. Narzędzia te muszą być tak skonstruowane, aby dostarczyły informacji o stanie wiedzy ucznia, posiadanych umiejętnościach i sprawnościach, możliwościach intelektualnych i emocjonalnych (np. zdolność skupiania uwagi, szybkość zapamiętywania). Nauczyciel analizując wyniki zdecyduje, jaką podejmie strategię nauczania. W trakcie wdrażania programu zaleca się prowadzenie ewaluacji formatywnej. Pozwala ona monitorować na bieżąco proces nauczania, a w przypadku niesatysfakcjonujących wyników wprowadzać zmiany. Mogą one dotyczyć form i metod pracy, jak również ilości godzin przeznaczonych na realizację danego zagadnienia. Pod koniec cyklu kształcenia należy przeprowadzić ewaluację sumatywną, która wskaże stopień osiągnięcia założonych celów. W przypadku negatywnych wyników ewaluacji nauczyciel powinien niezwłocznie podjąć działania naprawcze. Następne badanie wskaże, w jakim stopniu sprawdzany obszar uległ poprawie. Wnioski wyływające z ewaluacji powinny być wykorzystane do modyfikacji i ulepszenia programu. Do przeprowadzenia ewaluacji programu Ludendo discamus! zaleca się następujące metody, techniki i narzędzia.

10.1. Metody, techniki i narzędzia ewaluacji

- metody ilościowe: badają wyniki procesu dydaktycznego; stosowane techniki i narzędzia ewaluacji to: ankiety, kwestionariusze, testy, sprawdziany itp.
- metody jakościowe: badają sposoby realizacji, np. skuteczność metod; stosowane techniki i narzędzia ewaluacji to obserwacja, wywiad itp.

Adekwatnie do badanego aspektu programu nauczania można posłużyć się jednym z poniższych modeli ewaluacji.

10.2 Modele ewaluacji

10.2.1. Model klasyczny

- podaje wyniki stopnia osiągnięcia celów przez uczniów.

Nauczyciel stosujący ten model w ewaluacji powinien mieć świadomość, że otrzymane wyniki dotyczą przede wszystkim przyrostu wiedzy encyklopedycznej. Mając na uwadze inne aspekty programu musi wybrać odmienny model.

10.2.2. Model triangulacyjny

– kompleksowa ocena programu z punktu widzenia jego uczestników, tj. uczniów, nauczyciela języka łacińskiego oraz rodziców, a także nauczycieli innych przedmiotów oraz dyrekcji szkoły. Wyniki tej ewaluacji dają obszerny i w miarę obiektywny obraz.

10.2.3. Model socjologiczny

– bada efektywność programu w zależności od zjawisk towarzyszących jego realizacji, np. stosunek rady pedagogicznej, dyrekcji szkoły, rodziców, uwarunkowania prawne na poziomie szkoły (statut szkoły, regulaminy) i kraju (ustawy i rozporządzenia dotyczące oświaty).

Wnikliwą weryfikację programu umożliwią testy diagnostyczne po każdym roku nauczania. Powinny one dotyczyć poszczególnych elementów programu, jak: metody, formy pracy, stosowane środki dydaktyczne, osiągnięcia uczniów. Wyniki pomiaru oraz podsumowania ewaluacyjne powinny być archiwizowane. Program może być wdrożony do ponownej realizacji po dokonaniu niezbędnych korekt.

11. BIBLIOGRAFIA

11.1. Publikacje książkowe

- Adamek, Irena, Zbróg, Zuzanna (red.) (2011). *Wczesna edukacja dziecka wobec wyzwań współczesności*. Kraków, Libron
- Apuleius Lucius Madaurensis (1995). *Apologia, sive de se ipso de magia liber*. Hildesheim, Georg Olms Verlag
- Danka, Jolanta, Kaźmierczak, Małgorzata (1998). *Język łaciński dla anglistów*. Łódź, UŁ
- Dubiński, Marek (2005). *Sentencje łacińskie*. Warszawa, Świat Książki
- Goźlińska, Elżbieta (1997). *Słowniczek nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa, Wydawnictwa CODN
- Jurewicz, Oktawian, Winniczuk, Lidia, Żuławska, Janina (1978). *Język łaciński dla lektoratów szkół wyższych*. Warszawa, PWN
- Karwowska, Krystyna (1991). *Podręczny słownik lekarski łacińsko-polski i polsko-łaciński*, Łódź, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich
- Katullus (2005). *Poezje*. Wrocław, Ossolineum
- Klaczak, Marzena, (red.) (2006). *Diagnoza i rewalidacja indywidualna dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Kraków, Akademia Pedagogiczna
- Klus-Stańska, Dorota (2010). *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. Warszawa, Żak
- Komorowska, Hanna (2005). *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa, Fraszka Edukacyjna
- Komorowska, Hanna (1999). *O programach prawie wszystko*. Warszawa, WSiP
- Kumaniecki, Kazimierz (red.) (2000). *Słownik łacińsko-polski*. Warszawa, PWN
- Lawall, Gilbert (1987). *Ecce Romani, I*. Ravensburg, Prentice Hall
- Liwiusz, Tytus (1974). *Dzieje Rzymu od założenia miasta*. Wrocław, Ossolineum
- Mohort-Kopaczyński, Wojciech, Wikarjakówna, Teodozja (1999). *Disce Latine*. Podręcznik do języka łacińskiego dla szkół średnich. Kurs podstawowy. Warszawa-Poznań, PWN
- Olszowska, G., Mulkowski, P., Derlukiewicz M. (2012), *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie-wybór-ewaluacja*. Warszawa, ORE
- Pfeiffer, Waldemar (2001). *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań, Wagros
- Platon (1958). *Państwo*. Warszawa, PWN
- Rezler, Jan (2004). *Język łaciński dla prawników*. Warszawa, PWN
- Rowling, J.K. (2003). *Harrius Potter et Philosophi Lapis*. New York and London, Bloomsbury.
- Rowling, J.K. (2000). *Harry Potter i kamień filozoficzny*. Poznań, Media Rodzina

- Shaw, George Bernard (1956). *Androkles i lew: bajka sceniczna w 5-ciu obrazach*, Warszawa, Biblioteka Narodowa
- Seneka, Lucjusz Anneusz (1961). *Listy moralne do Lucyliusza*. Warszawa, PWN
- Sterna, Danuta, Modzelewska-Buławicka, Elwinia (red.) (2003). *Ocenianie kształtujące. Dzielimy się tym, co wiemy. Zeszyt siódmy*. Warszawa, Centrum Edukacji Obywatelskiej
- Świerczyński, Andrzej (2004). *Słownik przysłów w ośmiu językach*. Warszawa, PWN
- Wilczyński Stanisław, Zarych Teresa (1985). *Lectio Latina I*. Warszawa, WSiP
- Wilczyński Stanisław, Zarych Teresa (1984). *Lectio Latina II*. Warszawa, WSiP
- Wilczyński Stanisław, Zarych Teresa (1986). *Lectio Latina III*. Warszawa, WSiP
- Winniczuk, Lidia (2006). *Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*. Warszawa, PWN
- Winniczuk, Lidia (red.) (1994). *Słownik polsko-łaciński*. Warszawa, PWN
- Wołodkiewicz, Witold (1986). *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*. Warszawa, WP
- Zawadzka, Edyta, Chrzanowska, Iwona (2010). *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Regionalna specyfika czy ogólnopolska tendencja*. Kraków, Impuls

11.2. Artykuły w wydawnictwach ciągłych

- Ostaszewska, Ewa D. (2015). *Niemiecki ma klasę*. „Języki obce w szkole” nr 3, s. 111
- Żarów, Anna (2008). *Webquest. Jak wykorzystać tę metodę w nauczaniu?* „Biblioteka w Szkole” nr 6, s.21
- Żuchowska, Dorota (2008). *Wyprawka czarodzieja, czyli Harrius Potter scholam Hogwartensem frequentat* „Języki obce w szkole” nr 1, s.144
- Żuchowska, Dorota (2001). *Piosenki na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej*. „Języki obce w szkole” nr 2, s. 78
- Żuchowska, Dorota (2006). *Mianownictwo anatomiczne: corpus humanum*. „Języki obce w szkole” nr 5, s. 116
- Żuchowska, D. (2006). *O Julianie Tuwimie po łacinie*. „Języki obce w szkole” nr 6, s. 241
- Żuchowska, Dorota (2019). *Libros legamus – czytajmy książki. Szkolny konkurs łacińskich sentencji o książce*. „Biblioteka w szkole” nr 3, s. 16

11.3. Dokumenty elektroniczne

- Androkles i Iew, film dydaktyczny <https://www.youtube.com/results?search_query=androkles+i+Iew> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Apuleius, Lucius Madaurensis. Apologia, sive de se ipso de magia liber <http://www.a-lib.org.ua/texts-/apuleius__apologia__lt.htm> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Caesaris, C. Ivli, Commentariorvm de bello Gallico liber primvs <<https://www.thelatinlibrary.com/caesar/gall1.shtml>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Celsus, De Medicina <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0141>> [dostęp 28 maja 2019]
- Cicero, Marcus Tullius, De amicitia <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2007.01.0040>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Cicero, Marcus Tullius, Pro Quinto Roscio comoedo <https://la.wikisource.org/wiki/Pro_Quinto_Roscio_comoedo> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Fora cesarskie, ikonografia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Fora_cesarskie>
- Gellius, Aulus. Noctes atticae <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0071%3Apage%3D259>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Gallia est omnis – Latein-Video, film dydaktyczny <<https://www.youtube.com/watch?v=8NiLZ2xTIAo>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Gladiatorzy, film dydaktyczny <<https://www.youtube.com/watch?v=IWF7LJC3gFc>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Harrius Potter et Philosophi Lapis. Latin audiobook <<https://www.youtube.com/watch?v=gA3P9fii52U>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Historia Rzymu #8 Podbój Galii, film dydaktyczny <<https://www.youtube.com/watch?v=nKVcqSgRcTo>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Kaczmarek, Jacek, Lekcja Historii Klasycznej <<https://www.youtube.com/watch?v=YgiqvHS3mcM>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Konopnicka, Maria, Tarpeja <<https://pl.wikisource.org/wiki/Tarpeja>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Livius, Titus Andronicus, Urbe Condita Libri <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0199%3Abook%3D1%3Achapter%3D7>> [dostęp 7 czerwca 2019]
- Phaedrus, Fabulae Aesopiae, L. Mueller, Ed. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0118%3Abook%3D1%3Apoem%3D10>> [dostęp 12 czerwca 2019]
- Philonis, Bizantii, De septem mvndi miracvlis <https://books.google.pl/books?id=2ZY-AAAACAAJ&pg=PA1&hl=pl&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false> [dostęp 11 czerwca 2019]

Platon, Eutydem <<http://biblioteka.kijowski.pl/platon/eutydem.pdf>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Początki tetru greckiego, film dydaktyczny <<https://www.youtube.com/watch?v=yQsvXnUpDoY>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Tuwim, Julian, Sokrates tańczący <<https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/38291-julian-tuwim-sokrates-tanczacy.html>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Shaw G. B., Androcles and the Lion <<http://www.fullbooks.com/Androcles-and-the-Lion.html>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Seneca, Lucius Anneus, Ad Lucilium Epistulae Morales
<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Sen.+Ep.+47&fromdoc=Perseus%3Ate%3A2007.01.0080>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Słownik łacińsko-polski <<https://pl.glosbe.com/la/pl>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Słownik polsko – łaciński <<https://pl.glosbe.com/pl/la>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Wikipedia w języku łacińskim <<https://la.wikipedia.org/wiki/Vicipaedia>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Teatr grecki, film dydaktyczny <<https://www.youtube.com/watch?v=REi5vcU182U>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Vergilivs, Publivs, Aeneis, Liber secundvs <<http://www.sacretexts.com/cla/virgil/aen/aenl02.htm>> [dostęp 7 czerwca 2019]

Dorota Żuchowska - magister filologii klasycznej, Dorota Żuchowska, nauczyciel dyplomowany XXIV Liceum Ogólnokształcącego w Łodzi z 30 -letnim stażem pracy, lektor języka łacińskiego w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, ekspert w zakresie przedmiotów humanistycznych komisji egzaminacyjnych i kwalifikacyjnych dla nauczycieli ubiegających się o stopień awansu zawodowego. Absolwentka studiów podyplomowych z: filozofii i etyki, wiedzy o kulturze oraz bibliotekoznawstwa. Autorka innowacji programowych i programów autorskich z języka łacińskiego i kultury antycznej: Latinitas perennis, czyli starożytność w świecie współczesnym oraz Elementy łaciny prawniczej. Autorka licznych publikacji na łamach czasopism: m.in. Latinitas semper viva; Łacina dawniej i dziś. Przegląd metod nauczania języka łacińskiego od początku XX wieku do czasów współczesnych; Ditat deus - Got enriches, czyli łacińskie motta amerykańskich stanów; Zaktywizowany „dativus possessivus”; Poradnik metodyczny z ćwiczeniami do nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej w liceach ogólnokształcących; Zastosowanie metody projektów w nauczaniu języka łacińskiego i kultury antycznej.